کابل

پرله‌پسی کڼه ۵۱۷۸

علمی اجتماعی او ادبی

لړم (۱۳٤۱ش) کال د (۱۳۸۲ق) کال د ۱۹٦۲ کال اکتوبر او نومبر

شمېر	لیکنه	لیکوال	مخ
۱-	پښتو اوولسی ادب	سلیمان لایق	۱
۲-	دنبوغ او عبقریت کتاب	قیام الدین خادم	۳۱
۳-	گویته	د شجاعی ترجمه	٤۹
٤-	دجونګړې ملنګ (ډرامه)	قتیل خوږیانی	۵۳

امتیاز پښتو ټولنې

مشر گل پاچا الفت

مسئول مدیر محمد صدیق روهی

لیکونکی : سلیمان لایق

پښتو او ولسی ادب

دوهمه مقاله

مادکابل مجلی په دریمه ګڼه کښې ترپورتنی عنوان لاندی یوه مقاله خپره کړې وه اوپه هغی کښې مې وعده کړې وه چه زه بیا په راتلونکی وخت کښې په دې موضوع باندی بحث کوم ـ البته په هغې مقالی کښې مادیوې خاصې موضوع درونښانولو وعده ورکړې وه مګر ملګرو زه دې خبرې ته متوجه کړم چه داپراخه اونښکلی موضوع نه ښایی په یوې یادوو لنډ کیومقالو کښی بس کړی شی ـ نوځکه مادا تصمیم ونیو چه په موضوع زیات بحث وکړم اواوزد ې مقالې ورباندې ولیکم .

البته په لومړی مرحله کښې زما سره اوسنی خیال نه و او اوس دا موقع له لاسه وتلې ده چه زه دې د پښتو په ولسی ادب باندې خپلو مقالوته علمی او فنی تسلسل اوکړی ه ورکړم مګر دا موقع لاشته ده چه په موضوع بحث وشی اودهغې بیل ارخونه وڅیړل شی . نوځکه به ګران اومحترم لوستونکی ماوبخښی اودموضوع دبحثونو دتصنیف نقص ته به ګوته ونه نیسی .

(دمقالی لیکونکی)

ولسی شاعران :

په دې مقاله کښې دپښتو دپراخ ولسی شعر دشاعرانو اوویونکو په باره کښې بحث کوم ـ مګر پخواله دې چه خپل اساسی بحث ته ننوزم دولسی شعر د شاعرانو دبیلو بیلو ډلو په مشخصاتو او ممیزاتو خبرې کول غواړم او دا ځکه چه دپښتو

دولسی شاعرانو مطالعه په یوه معین صنف کښې غیر منطقی بریښی . او باید د شعر دسبك په لحاظ تفکیك او تصنیف شی .

تاریخی او جغرافیوي عواملو دپښتوولسی شعر په اقساموویشلی او دومره تنوع یې ور کړې ده چه هرقسم یې د بیلواه بی خصوصیا تو ، بیلو سبکو نو ا و بیلو مباحثو لرونکی دی . ډیر شاعران دی چه لنډی وایی مګر چار بیته ، غزل او او دشعر نور اقسام نه لری یا یې ویلای نشی . ډیر شاعران دی چه داستانو نه او قصې لری او نور څه نشی ویلای او یایې نه دی ویلی .

په ځینو سیمو کښې دشعر ویل په خاصو طبقو پورې مربوط شوی دی ـ ا و کله داسې هم شوی دی چه دشعر ویل عیب بلل شوی او شاعران رټل شوی او مجازات شوی د ی . سیاسی او اجتماعی عو ا ملو پر له پسې تغیر کړ ی ا و دولس په هنریې څرګندې اغیزې کړی دی . (۱)

او دهمدې اغیزو په تحت کښې مختلف عوامی اشعارمنځ ته راغلی دی اودشاعرانو مختلفې ډلې چه دفکر او سبك په لحاظ یوتر بله توپیر لری پیدا شوی دی .

مثلا دلنډیو شاعران ، دچار بیتو او غزلو له شاعرانو سره او بیاداد واړه ډلې له هغو شاعرانو سره چه په شعر کښې تا کلی حدود نه لری اوپخپل آزاد طبیعت پسې ځی ډیر فرق لری .

په دې معنی چه دهرې ډلې شعر لفظي او معنوی خصوصیات ، بیل سبك او ځانته طرز او لاره اری او داخصوصیات دمطالعې قابل اودتعریف اوتحدید وړدی او دیوې ژورې او دقیقې مطالعې نه وروسته پوره تشریح او توضیح کیدی شی . مګر د هغو علتونو مطالعه چه ولسی شعرته یې بیل او مشخص رنګونه ور کړې دی

(۱)ـ په دی موضوع باندی به په نورومقالو کښې بحث کوم .

ترنو م وړی مطا لعـی گـران کار دی او سټره عملی احتوا او او ژ ده مبحثو نه غواړی - په ټیره بیا دهغری سو سیولوژی بشپړې مطالعې ته اړتیا لری اوز موږ له اوسنی بحث نه یووتلی کار دی ـ نوځکه بیرته خپلی موضوع ته راګرز م .

دلنډیو شاعران غیر معین خلك دی او داممکنه نه ده چه ووایو پلانی لنډی د پلانی شاعرده او هغه بله لنډی : پلانی شاعر ې ده. د پښتو دلنډیو لوی خصو صیت او امتیاز هم همدا دی چه د هر شاعراو ویونکی آثار له انفرادی تملك څخه ر ا باسی او په ملی عنعنوی ادب یې ورګډوی .

په لنډیو کښې دا خاصیت دومره قوی دی چه وروسته له ډیلو دیو ې هغې لپاره هم خپل خاوندنوم نه ساتی او د انفرادیت بار نه وړی . لنډی که د ښځې ا و یانارینه له خولې راووته بیا دستی د پښتو د پراخو فلکلوری سند و جزءشی اوله یوې خولې بلی خولې ته اوله بلې څخه بلې ته لاروهی او دلنډیو یو د ژور ا و څپان سیند یوه قطره ترې جوړه شی چه جلا کول یې مشکل بلکه ناممکن کاردی.

که څه هم داسې لنډی شته چه ځینو خلکو او شاعرانوته منسوبې شوی د ی مګر ددې لنډیو تعداد ډیر کم دی او تقریبا په حساب کښې نه راځی. له منسوبو شویو لنډیونه یوه هغه لنډی ده چه ځینو هندی مطبوعاتو سید جمال الدین افغان ته منسوبه کړې ده او هغه دا ده :

که مې پخپل یار کښې و فا وای
زه به دبل په در کښې څه له ګرزیدمه (۱)

او دابله لنډی :

ستادر باب زع مې تر غوږشو لکه ښارو دبلی سر ته وختمه

(۱)ـ دښاغلی عبدالمنان دردمند له شخصی یاداشتونو څخه

چه درخانی (۱) ته منسوبه شوې ده.

همدارازځینی نورې لنډۍ هم شته لکه لاندنی چه ملالی (۲) ته منسوبه شوې ده.

که په میوند کې شهید نشوې خدا یزو لالیه بې ننګی ته دې ساتینه

ځینی داسې لنډۍ هم شته چه دهغوی خاوندان معلوم دی. لکه دامیر شیر علی خان دا لنډۍ:

(۱) ما ویل په تا به زړګی ښاد کړم اوس له تاوړم دارمانجن زړګی داغونه

(۲) دغم لښکری را پسې دی دبا چهی تاج مې په سر له ملکه ځمه

(۳) نه له تا ځم نه مې هیریزې یا به زه مرم یا به دې و ساتم وطنه

(٤) دیاری لاس مې تاته درکړ پر تا بایلمه سراو مال هم اولادونه

پورتنی لنډۍ دامیر شیرعلی خان دی اوهغه وخت یې ویلی دی چه له کابله دمزار خواته روان و او هما غلته وفات شو (۳).

درابیا خروټی (٤) دغه لنډۍ دهغوی په شان دی:

(۱) زوا که (٥) دې ګډه شی مینه چه بې له ماورچخه (٦) ځې ژړا راځینه

(۲) خدایه چکی (۷) بې په غم مړه کړه دپایندی کږ دی ته واچوې اورونه

داسې څو نورې لنډۍ هم درابیانه پاتې دی مګر اوس زما سره نشته.

خو ددې لنډیو تعداد لکه چه پخوامې وویل ډیر کم دی اوبل داچه درابیا خروټی

«۱»- دادم خان معشوقه چه دپښتو په ولسی ادب کښی یو لوی اومهیج داستان لری.

«۲» دمیوند جګړی یوه زړه وره غازی پیغله.

«۳»- دکابل کالنی کال... «پښتودشاهانو په دربار کښې» لیکونکی بینوا.

«٤»- رابیا خروټی یوه پښتنه شاعره ده چه «۹۰» کاله پخوا دمینې اوشاعرۍ په جرم وژل شوې ده. «٥»- دکلی نوم دی. «٦»- څخه.

«۷»- چکی- جنکی- نجلی.

اومي احمدزی (۱) اوسورساندی (۲) لنډی ددوی دعاشقانه ماجراګانواوخاصو ممیز اتو له کبله تریووخته د دوی په نوم یادې شوی دی مثلاً .د(زواکه) کلمه درابیاپه لنډی کښی دومره ښیی چه دالنډی (دزواکې)په کلی پوري ارتباط لري او

په دې رازهم یوازې هغه څوک پوهیږی چه دې سیمې ته نزدې او سیږی او زواکه پیژنی . او په بشپړ حقیقت باندې یوازې هغه څوک پوهیدای شی چه درابیا د مینې دغمجن داستان څخه خبر وی . مګر که چیرې در ابیا د شعر نورې نمونې نه وای پاتې دا احتمال ډیر قوی وچه دالنډی دبل چا بلل شوی وای اویا دنورولنډیو په څیر بی خاونده پاتې وای او دټولو مال بللشوی وای .

اوس هم همدا لنډی لکه د نورو زړګونو لنډیو په څیر نور و ځلکو د خپلو احساساتو څرګندولو لپاره پخپلو کلیوپوري تړلی ده .ما بووخت دسروزی(۳) نه یوه او سید ونکی نه دا لنډی داسې واورید :

— سروزه دې ګډه شی مینه چه بی لهماور (څنې) ځې ژړا راځینه

په عادی شرایطو کښې دا احتمال ډیر قوی دی چه نوموړی لنډی د پښتو په پراخ ولسی ادب کښې داسې حل شی چه مرجع او ارتباط یې بالکل وزک شی او راز راز تصرفونه دې پکښې راوستل شی . او دا حقیقت دومره روښانه دی چه دپښتو هره لنډی دهغه مثال او مصداق دی . که زموږ او سنی پیړی لکه څو تیرې پیړی عوامی هنرته نه وای څیر شوی هیڅکله به درا بیا لنډی هم چاددې په نوم نه وای ثبت کړی او د سور ساندی دلنډیو په څیر به بالکل ورکې وې او سره له دې چه اوس موږ ه الندی ددې په نوم ثبت کړه ددې نوري سلګونه لنډی

(۱)ـ یوه پښتنه شاعره ده اومادکابل رادیو په ادبی پروګرامونو کښې معرفی کړې ده.
(۲)ـ یوه پښتنه شاعره ده . (۳)دکلی نوم دی .

په ولسی سندرو کښې حل شوی او د انفرادی تملك له حدود ووتلی دی . او ددې مطلب لپاره دالونې دلیل دی چه درابیا غوندی پیاوړی شاعر ې به په دوو دریو لنډیو اکتفاء نه وی کړی .

دسور ساندی او او مې احمد زی خوحتی نور شعرونه هم ښه معلوم نه‌دی .

دعلی خیل شاوالی (۱) خولا هیڅ نه دی پا تې .

په‌هرحال د لنډیو شاعران هغه خلك دی چه نوم‌یې له شعر سره نه پاتی کیږی اودشاعر په صفت یې څوك نه پیژنی .

مګر دولسی شعرونو نور اقسام داسی نه دی اودلنډیو په څیر ژر خپل خاوندان نه هیروی مثلاً دباجوړ ـ پکتیا ـ کندهار ـ پیښور ـ کوټې ـ فراه او د پښتنو په ټولوسیمو کښې لاتراوسه داسې چار بیتې ـ غزلې ـ داستانونه او دولسی شعر د نورو انواعو او اقسامو مثالونه ډیر دی چه شاعران یې مړه شوی او شعرونه‌لاد دوی په نوم یادیږی .

دلته داستشهاد لپاره دباجوړ دیوه ولسی شاعر عبدالغفار (۲) یوه چار بیته ر ا نقلوم . ښاغلی عبدالغفار تقریباً د ۱۳۲۰ هش په شا وخوا کښې مړدی . اونژدې نیمه پیړی یې له مرګه تیره شوې ده ـ شاعر په دې چار بیته کښې دیوې ناراضې نجلی واقعی احساسات په ډیر خوازه بیان څرګند کړی او په ضمن کښې یې په‌خپلې ټولنې باندې انتقاد کړی‌دی. ځینی وایی چه شاعر دا چار بیته دخپل‌ناکام عشق نه وروسته دخپلې معشوقې له خولې ایکلی ده :

---

(۱) ـ دایوولسی شاعر دی اوماته صرف دده‌دیادداشتو ناقص کتاب په لاس راغلی‌دده له‌دیاداشتومعلومیږی چه‌دی دخپل عصر په متداولو علومو کښې متوسط معلومات هم لری مګر دشعر هغه دوه نمونې چه‌ما پیدا کړی دی عامیانه خصوصیات لری .

(۲) ـ دا چاربیته د ښاغلی دردمن له شخصی یاد داشتونو څخه را اخیستل شوی ده

راغلی سوداګر زما د سر دی خریدار
چه ورمې نکړی پلاره قبول کړی مې کونډتون دی .
راغلی سوداګره ز ه یې په حال شومه خبر
سودامې د د ا د ا سر ه کو ی ز ما د سر
ربښتیا ده داخبره یاره و کړه پر ې با و ر
هلکه فکر و کړ ه چلو ه پکښې هـــر
بیاجمعه کړه خاطر که دې راضی کړوزما پلار
راغلی سود ا ګر ز مادسر د ی خر ید ا ر
کهوریې کړم دواره بیا زماوتابیلتون دی
چه ورمې نکړی پلاره قبول کړی مې کنډتون دی
دې اوربې ویل پلاره تاعبث کړی سوداده
پروادې پهمانشته په روپو کښې دې مدا ده
میړه نکوم پلاره ته خبر شه له مراده
روپی دې بیرته ور کړه وایه لورمې نار ضاده
سړی دی بهکما له زه یې پوه شومه په کار
راغلی سود اګر زما دسر دی خر یدار
ارزو می شوه پایماله ټول وطن راباندې دوندی
چه ورمې نکړی پلاره قبول کړې مې کنډ تون دی.

❁ ❁ ❁

دې پلارېې ویل لورې تاته چا کړی ښودنه
چه داسې درته وایی ته یې خاصه یې دښمنه

دپلار په کاله ګرانه ده دخورا و لوړ ساتنه
یقین مې په تانشی چه به کښینې بی څښتنه
چا کړې په ګودر راته خبرې ستا دیار
راغلی سوداګر زما د سردی خریدار
دښځې چه خاوندنه وی خراب یې ټول ژوندون دی
چه ورمې نکړی پلاره قبول کړی می کنډتون دی

❁ ❁ ❁

دې پلارپی ویل لوړې ګوره دادې کمبختی ده
ته داسې څه له وایې مادعا کړی وختی ده
روپۍ چه بهر ته ور کړمه دابیابې غیرتی ده
همیش به یې خو شحاله بچی لږه دې سختی ده
روپی مې دی اخیستی اوس به نورې کړم تری شمار
راغلی سوداګر زما د سردی خریدار
که ته شوې بی اتباره تاقسم کړی پرون دې
چه ورمې نکړې پلاره قبول کړی مې کنډ تون دی

❁ ❁ ❁

دې لوریې ویل پلا ره وبه نکړم بی لاری
قسم راسره و کړه که مې ته ساتی عمری
دا دود دی د دنیا چه دوه کوی سره یاری
هغه به څنګ نجلی وی چه بې نه وی وفاری
لږه مې په نظر که چېری ماو کړو بد کار
راغلی سوداګر زما د سردی خریدار

که زه شوم نااتباره در ښپلې مې خپل خون دی
چه ورمې نکړی پلار ره قبول کړی مې کنډ تون دی

❁ ❁ ❁

دې پلار یې ویل لورې په تانشته نازېدل
دنو کو په سرګرزې هر سړی ته کړې خندل
تاایښی قت په قت زیړی ګلونه په اوربل
یقین می په تاکیږی چه دې یار نیولی بل
روان شو مرور د خپلې لورنه په ډېرقار
راغلی سوداګر زماد سردی خریدار
اوس وایی عبدالغفار دیاراتې دغه مضمون دی
چه ورمې نکړې پلاره قبول کړی مې کنډ تون دی

دلته به دمیاګل جان بنیری (۱) یوه چار بیته را نقل کړم. په دې چار بیته کښې میا ګل جان طالبان دامامت له عواقبو ویرولی دی او دهغه تکلیفو نه یې یویو ورپه ګوته کړی دی میاګل جان وایی :

اما متی توره بلاپرې خبردار به شې
که ته امام شوې طا لب جانه توبه ګار به شې

. . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

امامتی توره بلا پرې خبردار به شې
که ته امام شوې طالب جانه توبه ګار به شې

«۱» دښاغلی دردمن له شخصی یادداشتو څخه اخیستل شوی دی.

که چیری پیښ شی په کندی کښې درته مړی وروره
تا به روان کړی له جومات نه سترګې خړې وروره
که ورسره نه ځې کتاب کښې ورته پړې وروره
که ته یې نکړی دټول کلی دښمن دار به شې
اما متی توره بلا پرې خبر دار به شې
که ته امام شوې طالب جانه توبه ګار به شی

❀ ❀ ❀

کوزه په لاس به دمرده په سرو لاړ یې کنه
صورت بې مینځې که ته خاندې او که ژاړې کنه
دغه مرده به درته پروت وی جینګې داړې کنه
دسخات په تمه هرڅه ته تیار به شې
اما متې توره بلا پرې خبر دار به شې
که ته امام شوې طالب جانه توبه ګار به شې

❀ ❀ ❀

د د رمند ونو په وخت ډیر په ځان نا کام به کوې
ته به د هر سړی رشې ته ډیر ډیر پا م به کوې
په د واړه لاسه مقتدیانو ته سلام به کوې
لاس به د هر سړی را کاږې منت بار به شې
اما متی توره بلا پرې خبر دار به شی
که ته امام شوې طالب جانه توبه ګار به شې

❀ ❀ ❀

هلته راشه به وی تیاره پر یښو دی بې نشې
د مقتدیانو حال ته ګورې ټینګیدی به نشې
سر به دې بند وی په کمند کښې خلاصیدی به نشې
امام به ته یې د ټول کلی څوکیدار به شې
امامتی تو ره بلا پرې خبردار به شې
که ته امام شوې طالب جانه تو به ګار به شې

❀ ❀ ❀

ژ به دې بند کړه میا ګل جانه نور بیان مه کوه
د دې خبرې ملایانو ته عیان مه کوه
څوك به دې مړ کړی په دې ځای کښې نور نقصان مه کوه
که ملایان در باندې پوه شول فتنه دار به شې
امامتی تو ره بلا پرې خبردار به شې
که ته امام شوې طالب جانه تو به ګار به شې

❀ ❀ ❀

زمامطلب په دې اوږدومثالو کښې داو ،چه په عملی توګه دغزلواوچار بیتودشعر هغه خصوصیت وښیم چه تر ډیره وخته د خپل شاعر نوم ساتی

په همدې علت مې د دغواشعارو(۱) شاعران دلنډیو له شاعرانو بیل کړل او ترعلیحده فصل لاندې یې مطالعه کوم.

د دغوشعرو نو یوبل ستر خصوصیت دادی چه خپل ماحول په مفصل او تشریحی ډول منعکسوی او دلنډیوغوندې ګړندی اونازك تعبیر نکوی. بلکه ډیروعادی مسألو

(۱)ـ یعنی د چار بیتو ـ لو بو ـ غزلو اود ټولو هغو انواعو شعرونه چه د شاعر نوم ساتی او دلنډیو غوندې نه دی .

ته هم توجه کوی. که لنډی دتعبیر په برخه کښې دیوه ماهر رسام هغه اثر ته ورته وبولوچه څوساده کرښو کښې یوغږ رسموی نوچار بیتې اوغزلې به دغره هغه تصویر ته ورته وی چه دغره ټولې تړې، لوړې اوژورې یکښې ښوول شوی وی.

ددې شعرونو بل خصوصیت دادی چه نسبت لنډ یوته لفظی فقر اوګرامری ضعف لری اوهغه قوت چه په لنډیو کښې د ترکیب او تخیل په لحاظ پروت دی په دې اشعارو کښې نشته او البته کله چه په راتلونکو بحثونو کښې دولسی شعرونو مقایسې ته ورسېږم داتو پیرونه به په ډیرومثالو کښې وښیم.

مجلسیان، بحثیان، اواخونان:

مجلسیان، بحثیان اواخونان هغه ولسی شاعران دی چه ترټولوولسی شاعرانو یې دپښتوشعر سره زیاته علاقه نیولی او تقریباً له شعر سره یې کسبی رابطه پیدا کړې ده. داشاعران دپښتونخوا په ښلوښلو برخو کښې ښل ښل رودونه، عاه تونه اولاري لری. داشاعران عموماً ترسیمی شعرونه وایی او د شرقی پښتنو په درنو حجرو کښې ددغوشاعرانو آثار درباب اومنګی سره ویل کیږی اوپه همدې وجه ځینې پښتانه دوی ته مجلسیان (سند رغاړی) هم وایی. ددوی شعرونه لکه پخوا هم چه ماوویل تریوه وخته ددوی په نوم یاتی کیږی او تقریباً یوه پیړۍ دخلکو له حافظوسره ملګرتیا کوی. مرادشینواری په (خیبرادب) کښې لیکی: «دبې علمی له کبله ددوی کلام دشپیتو نه تراتیا کالو پورې خلکوته یادوی او کوم وخت چه ددې کلام یادلرونکی مجلسیان(۱) دګور خونې ته لاړشی نوور سره کلام هم ترتورو خاورولاندې شی. دابدلې پښتانه مجلسیان یاپخپله شاعران در باب اومنګی سره په خاصوملی طرزونووایی».

(۱) مطلق سندر غاړی مطلب دی.

مګرد کندهار په غربی برخو اودفراه اوهرات په ټولو برخو کښې پخپله شاعران خپل آثار او شعروته دسازونو سره نه بولی. خود کندهاریه شرقی برخو اوپکتیا اود شلګرپه سیمه کښې داسې هم شته چه شاعران خپلې سندرې بولی اوداسې شاعران هم شته چه خپلی سندرې مجلسیانوته دبللو لپاره ور کوی

داشاعران زیاتره بدیهی شعروایی او قدرت لری چه دموضوع دلیدلوسره سم شعر ووایی. ددې بدیهو سلګونه مثالونه دپښتنوپه هره سیمه کښې شته اوتراوسه ژوندی پاتې دی .

نوموړی شاعران پخپلو منځو کښې ډیرې مشاعرې لری اودې مشا عروته د باجوړ اوشاوخوا سیمې خلك بحثونه وایی اود همدې بحثونو په اعتباردې شاعرانو ته بحثیان هم ویلی شوی دی. زمونږ په هیواداود پښتونستان په بر کتی سیمه کښې لاتراوسه هم ددې بحثونو وروستی وړانګې چه دنوی تهذیب پیاوړی رڼاورو وروو دور کې پرده پرې غوړوی ښکارپږی .

دپښتور خلکوبه بحثیانوته اخونان ویل اومنفرد بحثی به یې (اخون) باله . مراد شینواری په (خیبر اهب) کښې داسې لیکی :

«زمونږ پخوانوبه دې شاعرانوته اخون ویل له هراخون سره به لس پنځلس شاګردان وو اوداثراونفوذ په مطابق به یې دخپلې علاقې حدونه تاکلی وو.

بل اخون ته داحق نه‌و، حاصل چه په هغو حدونو کښې مجلس‌و کړی .

هو! که دیوې علاقې اخون غوښتل چه دیوې بلې علاقې اخون سره د خپلو شاګردانـو ترځان لاندې کړی نوهغه ته بایده ووچه ډومبی خپل‌مد مقابل ته خبرداری ور کړی- دخبرداری نه پس به دمقابلې دیاره یوځای وټـاکـل‌شو . دواړه اخونان به سره دخپلو شاګردانو او نغارو په مقرر شوی وخت یوه بل ته

مخامخ شوه. وړومبی به دشاگردانو مقابله وشوه دهغوی نه پس به استاذان سره خوله په خوله شول یواخون به دچاربیتي سر کېښودبل به پرې فی البدیهه کړی سپره کړه.

داشان به دواړووارپه وارپه سرپورې بوه یوه کړی تړله.

په دی شعری مجادله کښې به چه دکوم استاذ قافیه تنگه شوه هغه به پړاو تسلیم شواوسره دخپلو شاگردانواو نغارو به دفتح باب اخون په پښو کښې پرېووت اودهغه استاذی به یی ومنله»

مگردې طریقی یعنی د اخوندانو بحثونو چه چړیان او نغارې ورسره وې اونتیجه به یې دیوه غلبه اودبل مغلوبیت وپه ځینو خاصوعلاقو کښې رواج درلود، لکه دپیښوراطراف، باجوړ، سوات اودوی ته نژدې علاقې. په نورو سیمو کښې دبحث (مشاعرې) آداب اوترتیب بل ډول دی مثلاً په ځینو سیمو کښې لکه پکتیاداسې رواجؤ چه شاعرانو به خپل شعرونه یوبل ته ویل اونغارې به پکښې نه وې

په ځینوځایو کښې بیاداشاعران دخانانو(ملوك الطوائف) سره اوسېدلی اودهغو دخوشحالی اوساتیری لپاره یې دامشاعرې کړی دی اوچړیان یې نه دی ساتلی.

لکه چه جغرافیوی اختلافونوداخونانواوبحثیانودشعر اوستلو اومجلسونو په کیفیت تأثیرایښی دی همدا راز تاریخی بهیر هم د هغه په سوق او څرنگو الی اثر کړی دی. دروښانیانوپه وخت کښې چه پښتنی ټولنه دیوه فکری انقلاب منگولو ته برابره شوې وه ولسې شاعران اوددوی مباحثې اومجلسونه هم پیاوړې شوی دی مگر کله چه بیادسیدعلی ترمزی «پیر بابا» اواخوند درویزه باقیاتولاس موندلی پرولسی شعر یې هم او لگولی اوهغوی یې دفجوراوفسق مشوقان بللی دی.

همداددرویزه پیروان ووچه دشمالی پښتونستان په ټولو سیمو کښې یې مجلسونه

منع کړل، دشاعرانو غاړی یې وچیرلې اوشاعران یې په خروسپاره کړل.

تر ډېری زمانې دپښتنو حجرې په شیخانو ډکې شوې اوولسی شعر کډه وکړه. مګر داجریان بیاهم پخپل مکانی اعتبار محدود پاتې شوازپه هغو سیمو کښې چه شیخانو نفوذنه درلود دولسی شعر جوش اوجذبه روانه وه.

کله چه استعماری لوټ مارانو په نولسمه پیړی کښې دافغانستان ختیځ سرحدونه تهدید کړل پښتنو غازیانو دباجوړ، دیر، سوات، اوتیراپه سیمو کښې بیاولسی شاعران تحریک کړل اومخه یې ور کړه. شاعرانو په همدې دوره کښې دپښتنو داستقلال اووحدت دساتلو په منظور ډېرې قوی ولسی سندرې وویلې چه تراوسه پورې لا دهغو ډېری نمونې شته دی اوپښتانه سندرغاړی یې په حجرو اومجلسونو کښې بولی. هغه سندرې چه دنود بازارزړور ملتان دناوګی مجاهد عمرا خان اود تیراکل پاچا دتل لپاره ژوندی ساتلی دی دهمدې وخت دشاعرانوله خولې وتلی دی( )، داجریان په دې سیمه کښې تر ډېره وخته روان واوزیاتی خاطرې ترې پاتې شوی دی. مراد شینواری دهمدې دورې یو ولسی شاعر داسی معرفی کړی دی:

«زمونږ یوه سپین ږیری تر بور مجید خان کاکا به اکثر د نجیب الله ذکر کولو چه دلواړګی یو بادی شاعر و. کیدی شی چه هغه ته یې کلام هم یادوای خو متاسفانه چه مجید خان کاکا اوس وفات شوی دی او د هغه سره د نجیب الله کلام هم تر خاورو لاندې دی. هغه به ویل چه د نجیب الله د مقابلې لپاره ډېر دلرې لری نه شاعران راغلی وو خو هغه داسې بده بلاوه چه هیچا ور ته په میدان کښې پښه نشوه نیولی یوه ورځ چه نجیب الله چنبه په لاس له لواړګی نه خیبر ته روان و. په لاره شاعران پرې را پیښ شول

(۱) خیبر ادب

چه پـه خـر و یـې نـغـا ر ې تـړلـی وې او لـواړ ګـی تـه رو ان وو نجیب الله له ورایه وپېژندل د ګړې بړی ته پس یې تپوس تری و کړو چه تاسو چرته روان یې. دهغوی مشر اخون ډېر په طنزیه انداز کښې ووې مونږ اخونان یو او د نجیب الله اخو ن په اصیلو لو پسې لو اړ ګی ته روان یو ! په دی خبره د نجیب الله ور بوزو ران شو . ډېره غصه ور غله خو ځان ئې قا بو که او ورته وې ویل اشنا زه هم د نجیب الله یو شاګرد ګوتی یم ړومبی خو یې په همدې ځای کښې زما سره معلومه کړه نو بیا مې استاذ ته ورځه .

دا خبره وه چه د نغارو او چنبو تسنتې را کښل شوې او هم په لاره کښې هغه شعری مقابله شر وع شوه چه مخا مخ اړ خو نه او کڅو ته هم د نغا رو درزاته حیران پاتی شوه .

د شاګردانو پښې خو ټینګې نه شوې ورو په ورویې میدان پرېښود ، بیانو د مشر اخون وار راغی ـ به دې وخت کښې دنغارو په ګړز ګړوز د شاو خوا خلك هم را خبر شوه او ددوی نه چار چار پېره تماشې ته کېتا سنل . د ځنډنی مقابلې نه پس نجیب الله بری وموند او چه هر کله ورته خلکو (شابسی نجیب الله اخوند) وویل نو ایله هغوی ته معلومه شوه چه مد مقابل پخپله نجیب الله دی . هغو ی خپلی نـغاری نجیب الله نـه وسپارلی خـو چونکه نجیب الله هغوی خپل مېلمانه کڼل نو هغوی ته یې خپلې نغـارې بېرته ورستنې کړې .

ویلی شی نجیب الله به چه مقا بلې ته را وووت نوړومبی به یې چنبې ته یو څو د روزونه ور کړه بیا به یې په ځمکه پښه ووهله ، په تا وېد و تاو ېدو کښې به داسې د استغراق چپو په مخه واخیست چه د دنیا او مافیها نه به بیخی نا خبره شو او بې اختیاره به یې دخولې نه داپسې موزون اشعار راوتل چه اورېد ونکی

بهورته ګوته په خوله پاتې شوه .

دا وړی یوه ګرمه شپه وه چه نجیب‌الله د یو اخون د مقابلې د پاره پیښورته تللی و .

د مقابلې انتظام د سخت حبس له کبله د کوټې په چت شوی و۔ هر کله چه حریف اخون د چا د بیټې سر کهیښود او یوه کړی یې هم‌سپره کړه نو نجیب‌الله هم د استغراق په سیند ننوت پښه یې په ځمکه ووهله او پخپل حریف یې سخته ځو ا بی حمله بنا کړه . هغه له خپله ځانه د خپل چا ر پهر چل نه دومره بې نیازه شوی و چه نا څاپی یې پښه د کوټې د بلی نه‌را و شو یهده او دلاندې را ولوید و او دلاندې را اویدو سره سمه یې ساه ور کړه (۱) ،

کله‌چه‌اخونان په بحث(مشاعره)شروع کوی‌معمولاً خپل‌شاګردان مخا مخ‌وی:

شاګرده کوه پام چه فکر نکړې خام

دعوت به دامت کوې په څه شانې هوښیاره

غوږ کیږده زما یاره

شاګرده و که پام چه فکرې نکړې خام

د مور سره څمله چه نصیب دې شی ایمان (۲)

کوم‌درته بیان

عجیبه قصه داده ـ زما پکښې سودا ده

نه خدای دی پیدا کړی نه امت د پیغامبر دی

---

(۱)د خیبرادب ۴۹ـ۱۵۰و۵۱ مخ لیکونکی مراد شینواری دچاپ کال۱۹۵۸ع پیښور .

(۲) دا د پښتو دولسی ادب معمی ته ورته خاص فنی رمزونه دی‌او د همدې فن ټول خلك پرې پوهیږی او زه به یې پخپل ځای کښې توضیح کړم.

دا څرنګه بشر دی
شاګرده یو مرغه ېې دی نیولی ـ کراري کینه غلی
په شپږو پښو سپور څلور یې ژامی یو یې سر دی
دی نشی الوتلی
په بحثونو کښې چه اخونان سره مقابل شی دود داسې دی چه هر یو ملتړه د شاګرد خطاب کړی او هر یو ځان نسبت مقابل لوړی ته استاذ بولی دلته دیو بحث یوه برخه چه د پښتو ددوواخونانوله خولې روایت شوی دی او دا خصوصیت څرګندوی ، وګورئ:
لومړی اخون)
دوه نیم زره پښې څه زیات وکم یو لري سر
جواب یې راته راکړه چه دا څه شی دی دلبر
دوه نیم زره پښې دی زیاتو کم نلری لاس
مزل په دا پښو کوی د ځمکی نه څی باس
خدمت کښې د هندو او مسلمان کوی اخلاص
لیدلی ما په خپله د ی په دی کښې مکړه بحث
کمیس یې وی اغوستی د څر منې برابر
دوه زره یې پښې څو زپاتو کم یو لری سر
حیران یم ورته یاره چه مې راغی په نظر
ځواب یې را نه را کړه چه دا څه شی دی دلبر
دا څه شی دی شاګرده ا چه پره کاندی هڅیار
د ماشی نه کمزوری ورته ټیګ نه دی اوښان

بې سټنو مخ په پورته همیشه کوی سفر
دوه نیم زره پښې څه زیاتو کم لری یو سر
دو هم اخو ن :
پیدا شو یو هلك د پاك رسول په زمانه کې
له ذا ته یهو د ی و کور یې وپه مدینه کې
پیدا شو یو هلك اته یې خولې اته سرو نه دی
ګرزی په څلوریې دخاوند بادشاه کارونه دی
سترګې دچو نګښې د مرغی یې و زرونه دی
خر توم یې دهاتی د ی برابردی په تنه کې
پیدا شویو هلك د پاك رسو ل په زمانه کې
څټ یې د او ښا نود غوایی په شاته بنکرلری
هم څلور پښې څاور لاسو نه مقرر لری
لکی یې بزې ده غوږ پرې کیږده زما ور وره
څواب یې را ته را کړه معطلی مکوه نوره
څواب برابر را کړه خلا ص به نشې بهانه کې
پیداشو یوهلك د پا ك رسول په زما نه کې (۱)

لکه چه په پورتنی بحث کښې لیدل کیږی بحثیان کله کله دبحث په وخت کښې دموضوع وحدت ساتلو ته هم توجه نکوی بلکه هر یو دبل نه بیلې بیلې پوښتنې کوی او د پو ښتنو سلسله تر هغو پورې روانه وی چه یولوری مغلوب شی
مګر په ځینی بحثو کښې دموضوع وحدت هم سا تل کیږی اوپه یوه موضوع

(۱) دبحث دوا ړه چاربیتی دښاغلی دردمن له شخصي یاد دا شتو څخه اقتباس شوی دي .

با ندې خبرې کیږی ددې بحثو نومثالونه ډېرز یات‌دی مګرتر ټولو ښه مثال یې
د . . . . . او . . . . . هغه بحث‌دی چه د بلبل اوباز په‌باره کښې یې کړی
اوهر یوه دموضوع له یوه طرف‌نه دفاع کړی‌ده، په‌دې بحثونو کښې یوخصوصیت
ثابت دی هغه داچه خامخابه بحثیان د مینګی اوسازونو سره بحث کوی اوشاعر
به سند رغاړی هم‌وی اوخپل بحث‌به په سندرو، غاړو اونارو کې پرمخ بیایی.

دبحث اوریدلوته ډیر خلك راغونډ یږی اوسخته‌مینه ورسره‌لری دا بحثونه
دپښتو دملی موسیقی دسا تنې لپاره‌اوهمدا راز موسیقی دهمدې ادب دساتنې لپاره
ډیرمفیده‌ده اوددې خبرې‌دثبوت‌لپاره ډېردلائل‌شته‌دی.هغه‌وخت‌چه داخوند درویزه
با قیاتو دمجلسیانو نفارې وشلولې اوشا عران یې‌له بحثونو منع کړل موسیقی
او ولسی شعر یوځای خوله پټه کړه اوځای یې دشیخا نو وچو سپو رو مرکوته
خوشی کړ .مګر کله چه پښتنو غازیانو یعنی ولسی شاعرانو ته د غزا او وطن
په‌باره کښې دشعرونو دجوړولو بلنه ورکړه د شعراوموسیقی بزمی هنرونو یوځای
سر را پورته کړ.

په‌حقیقت کښې‌دا کارمشکل‌دی‌چه‌دپښتنوحجرو کښې شعراو موسیقی ته څوك
بیلې مرتبې پیدا کړی ځکه چه هلته د شعراو موسیقی غږ د واړه د یوه سړی
له خولې اوګوتونه یوځای پورته کیږی اویو دبل متمم اوبرخه بلل کیږی .

هغه سندرې چه‌په مجلسونو کښې دمجلسیانوله خوا ویل کیږی په عمومی
توګه دادی .

۱ـ لنډی(۱) ۲ـ ټپې ۳ـ لوبې ٤ـ سندرې ٥ ـ ټیکی ٦ـ بدلې ۷ـ چاربیتی ۸ـ بګتی

(۱) دلنډی د بحث دجز په حیث نه ویل کیږی بلکه دد رناوی له‌کبله بحث پهغې
شروع کو ی او دا فرق نه‌کوی چه لنډی د چااود کو می سیمی ده

دمنی په موسم کښې دیوه غرنی کلی منظره

۹-نیمکی ۱۰- سروکی ۱۱- پاړکی ۱۲- غزل ۱۳ - رباعی-۱٤-قصه ۱۵-دوړی ۱٦-متلو نه ۱۷-غاړې ۱۸- ځنځیری .

یومجلسی شاعر باید دا پورتنی اشعار ایجاد کړای شی اوهم یې له شاګردانو سره په مجلسونو کښې وویلای شی او که یې داله لاسه پوره نه وی هغه ته داستاذی مرتبه نه وی حاصله شوی .

ښاغلی در دمن چه پخپله یې ډیر عمر دولسی شاعرانو سره تېر کړی او ډېر وخت یې دهغوی شاګردی کړی ده اوترهر چاپه دې برخه کښې زیات اوموثوق معلومات لری د مجلسیا نوپه باره کښې داسی لیکی :

« هغه مجلسی استاذ چه لومړی چړی او بیا د خپل خوږ آو از اوخوند ورغږ په برکت یی دنو رو سند رې په یاد وز ده وی او مجلس کو ی د مجلسی په نوم پېژند ل کېږی .

چړیان اوشاګردان هغه دی چه دا ستاذ سره سروکی وا یی اودنګر په طرز یوهېږ ی او په خوا ږه اواز دجا ن - قربا ن -او- ایله زار - په غږ داستاذ سره ملګرتیا کوی مګر خپله سندری نشی جوړولی .

دمجلس موسیقی آلات دادی: شپیلی- سورنی- تورنګ-نغاره- سرنده- رباب درې تاری- داریال- دوپړی- باجه- منګی او جرنګلی.

مجلسونه راز رازدی لکه دنا ستې مجلس، دولا ړې مجلس درو انې مجلس، داتڼ مجلس دګډا اوډزومجلس ددورې مجلس دچکچکو مجلس. او بیاپه دغو کښې دورځې مجلس،دشپې مجلس، دماخستن مجلس دلومړی شومې مجلس او دسوال اوځواب قهرېدلی مجلس»

بزمی شاعران: دولسی شاعرانو همداډله چه مجلسونه بحثونه او شاګردان لری

سندري وائی اوبولی يې اومونږ دلته دومره اوږد بحث ورباندې وکړ ما پخپل ویش کښې بزمی شاعران بللی او دلندیو د شاعرا نونه را وروسته په‌دوهم فصل کښې ځای ورکوم په‌دوی پسې دریمه ډله هغه شاعران دی چه ما دخپل تصنیف په‌دریم فصل کښې منلی دی اوزه هغوی ته آزاد شاعران وایم.

آزاد شاعران :

آزاد شاعران هغه ولسی شاعران دی چه نه دلندیو دشاعرانو غوندې له خپلو آثارو څخه لرې کیږی اوور کیږی اونه دبزمی شاعراتو غوندې دهرشعر په‌پای کښې خپل‌نوم یادوی. که‌آزادشاعران دبزمی شاعرانو سره‌مقابسه‌شی داتوپیرونه پکښې لیدل کیدای‌شی .

۱ـ آزاد شاعران پخپلو شعرونو کښې د پخوانیو اوزانو تابع نه‌وی حال داچه بزمی شاعران په خپلو مقیدو اوزانو کښې چه له‌پخوانیو ورپاتې وی شعروایی.

۲ـ آزاد شاعران سندر غاړی نه‌وی او بزمی شاعران غالباً سندر غاړی وی.

۳ـ آزاد شاعران دوزن‌اوفکرله لحاظه زیاتره ابتکار کوی.

٤ـ آزاد شاعران دتعداد په‌لحاظ نسبت بزمی شاعرانوته کم‌دی:

٥ـ دآزادو شاعرانو حرکت له‌محیط سره مقابل وی په داسې حال کښې چه‌دبزمی شاعرانو حرکت ورسره موازی وی .

په‌دی ډله کښې اومی احمدزی، سور شاندې، دادګل را ،بیا خروټی، شاه ولی علی خیل اوحافظ عبدالعزیزفراهی (۱) ډیرښه مثالونه دی.

ددې شاعرانو تعداد نسبت دلندیو شاعرانواو بزمی شاعرانوته کم دی‌اوغالباً

(۱) حافظعبدالعزیز فراهی یوپروندولسی شاعردی چه پەفراه کښې اوسیدلی او لاتر اوسه په خلکو کښې شهرت لری،(ددردمن له‌یادداشتو څخه).

داشاعران نسبت دخپلې زمانې خلکو ته برجسته شخصیت اوقوی ادراک لری.

په آزادو شعرونو کښې اعتراض اوانتقاد زیات دی او نسبت دبزمی شعرانتقاد ته زیات صریح اوجدی وی اود بزمی شعرترانتقادونو دخصوصیت لوړی زیات سانی:

اومی (۱) چه دهمدې شاعرانو له ډلې نده په یوه شعر کښې وایی :

خدول (۲) لوړلی (۳) چه واربه واخلی
که واریې واخیست اوربه یې مړسی
خا ځک (٤) ستانه دی خدای بې بسیا کی
خدول به خپله په ځان ککړ سی
خاځک غله نه دی اوښان « نه ببایی» (٥)
تار خپل تادا کی (٦) ورته چکړ سې (۷)
په ستانه خلکو (خدایګل) ځور ښځی.
خدول بې برخې (۸) به پخپله پوهسی

---

(۱) له هغورو یا تو څخه چه تراوسه لاس ته راغلی دی داسې معلومیزی چه اومی په کام احمدزی ده مګر ژوند یې له خپلې کورنی سره یو ځای د کټواز دسیمې په کوچیانو کښې تېر کړی دی،

شاه ولی علی خپل داومی دځینو هنواشعارو دتوضیح په برخه کښې چه علی خان ته منسوب شوی دی په اومی باندې ضمنی بحث کړی اوده یرواشعارو مهرمن یې بللی ده.

مالومړی ځل داومی نوم په ۱۳۳۷ کال دظفر خان نومی طالب نه واورید او یوشعر یې دې له اثارو ماته ولوست مګر بیا په ۱۳۳۸ کال کښې سمندر خان لالا چه د کټواز دښرنی یومشر او پوه سړی دی دخپل پلار له خولې داومی په باره کښې څه نو ر معلومات را کړل مګر په ۱۳۳۹ کال کښې دشاولی علی خپل دیاد داشتونو کتاب چه سریی لوړلی ولاس ته راغی اوداومی په باره کښې یی نسبتاً مو ثو ق معلومات را کړل. او ماپه دې باره کښې دکابل رادیو په پروګرامونو کښې یوه مقاله هم خپره کړه.

(۲)-دسړی نوم دی (۳) قسم یې کړی دی. (٤) دکوم سړی یا قوم نوم دی. (٥) دشاه ولی په کتاب کښې دغه برخه ښه نه لوستل کیږی او داماله خپله ځانه د وزن دبرا بر ولو لپاره ورسره اچولی ده (٦) تعدی کوی. (۷) په غالب ګمان ددې معنی به داوی چه ورته ملامتشی (۷) بی برخې- بدنصیبه- کم بخته.

که څه‌هم مونږ نه‌اوس د(خپل) لوزی نه‌دی راممعلوم چه‌هغه څوك‌و، څه‌یې کړی ،واو دځه لپاره (اومی)په‌هغه وردانګلی دی مګر انتقادیې زیات صراحت لری اوله عمو میت نه خصو صیت ته متوجه دی او نږدې شوی چه د(ذم) ځای ونیسی. اوهمدغه دی دپښتو په‌ولسی شعر کښې دآزاد شعریو منبارز خاصیت.

بدو په خلکو کی ظلمو نه
نرې په نارودی المونه (۱)
خاورې تر خوله کی رګی یې بنه‌دی
را بټوی (۲) تل افتونه (۳)
بل ځای وایی .
وزیرو(٤) بیانیولی ده‌ګو مله (٥)
شیرك پرو ت په مر چله
دسر وو بنو کتاربیا په‌ګومل ځی
شیر ك ورسره مل‌ځی
سو رساندی ویل زوی ته‌امردینه
وزیربیا جنګ کوینه
دموزه له‌هغوی سره‌بدی ده
یه‌برخه یې کمی ده
که‌برپې باندې نشوې خپلې‌پی به‌درپیل نکم.
. . . . . (٦)

---

(۱) - عالمونه - (۲) راپیداکوی. (۳)شعردشاولی له‌کتابه‌اخستل شوی‌دی. (٤) مطلب دوزیروقوم دی. (٥)یوه‌مشهوره‌دره‌ده چه‌کوچیان‌پې ځی‌رانځی.

(٦) داسندره لهظفرخان طالب نه‌رانقل‌شوی‌ده . ماپه‌دې‌باره‌کښې نهانته زیات‌تحقیقات کړی‌او کله‌چه موضوع‌بشپړه‌شی اوشکونه‌حل‌شی خپره‌به‌یې کړم.

البته دازادو شاعرانو د کلام نمونې زياتې دی خوما ځکه د(اومی) احمدزی سندروته دلومړيو نمونو په حيث ترجيح ورکړه چه يوخو دد ې نـوم اونښـه لاتراوسه نوی ښکاری اوبله داچه هغه داسې شاعره ده چه په اثارو کښې يې ماحول اوژوند بالکل منعکس شوی دی. دلته به خافظ عبدالعزيز فراهی د آزاد شعريوه نمونه هم وګورو چه په کنا يی انداز کښې يې درشوت خوروپه باره کښې ويلی ده:

غوږونيسئ يارانو دعجب شيرين ګفتار
شروع مې کړه غزل

وينازما خوږه ده وايم تاسې ته اشعار
سوری مې سو ګوګل

مار نبې نيو لی کشپ چای ورجوشولې
چونګښې په مستی کښې خپلې ستړګی نورولې
ولا په چرمښکی وه افسانې به يې ويلې
ماهی پرې راولاړشو که چپه يې سموار
چونګښې بيړی جوړه کړه پخپله يې چلوی
دورځی يوځه مال دی له دريابه يې تيروی
مېږی يې څوکيدارشو سوړه نه ايله کوی
لړم ويل وخت خراب دی په چا نشته اعتبار
لا سونه يې وخندل

. . . . . .

. . . .

(۱)- دبنا ،لی دردمن له شخصی يادا شتو څخه اقتباس شو . عبدالعزيزفراهی يوروند ولسی شاعردی اوسندې يې اکثر انتقادی دی.

ګېدړې اوړه لانده کړل پتیر یې پخول
یو کوږ ددې میلمه و، شکاڼه کورت ورته ځوول
یوه ګوته غوړی نه وله موږك نه یې پورول
چه پرانګ پرې را ښکاره شو ټولو ګډ کړلو چیغار
دځایه تښتیدل

. . . . . .

. . . . . .

دخرس سره بوتل وڅه شراب یې را نیول
شادو یې اردلی وه اټنونه یې کول
غټ اوښ ووږی شوی شنه ځو ځان به یې خوړل
آس وویل غوایی ته دلته څه کوې وښیاره ؟
ده هیڅ ونه ویل

. . . . . .

. . . . .

زمری دلاك راوغوښت چه لوی شوی مې سنت دی
شرمش وویل زمریه فتوی څه دعدالت دی!
دسپو دغلبلې نه مو قامونه په زحمت دی
شغل ډك چلم راوړو زمری ته په تلوار
چرسونه یې څکول

. . . . . .

لیوه سر کوزی راغی څه یې نه کیږی له لاسه
ولاړ دغار په خوله کې دواړه ژاړی له وسواسه
پیشکه په بام ګرزی ورته وګوری د پاسه
پیل دری تا نه خاصه پر توګ راوغرښته دښاره

غوږونه یې تاوول

. . . . . .

یږه ناسته په کوڅه کې څه خولی یې خرڅولې
خنزیر ویلې خورې دادې څنګه جوړولې
ببر ویلې ورك شیء تاسې ناست یې دلته ولې ؟
خولی یې په خره خرڅی کړې په سم نرخ دبازار

ټګان وویو تر بل

. . . . . .

. . . . . .

ټپوس میلمستیا وکړله راوې غوښتل دوستان
غونډل یې وپه منځ کې خاڼی هم پسې روان
مزك پسې راغلی وپه څه سازوسامان
شیژګی کوزه نیولی وه ولاړ په انتظار

لاسونه یې ورمینځل

. . . . . .

. . . . . .

کربوړی سمسرې ته ویل څه کوې ورېنداري؟
خیرن لاسونه ګرزې کومې خواته په رفتارې؟
دوی دغه مذکورو شرمښکی راغله له لارې
قچر سویه ملګری سره لاړه تر . . . . . .

ټوپونه یې وهل

. . . . . .

وویل کربوړی چرچری ته چه لغړ یې
تمامه ورځ غزېږې داپه څه بلا ککړیې
ژرحال راته ووایه چه په څه خبره پړیې؟
ملخ ویل کربوړیه دی له تاپوه دی سل وار

دوی ښه وشرمیدل

. . . . . .

راغلله مچی ویل یې اورپه ما بلېږی
که هرڅه ګبین و کړم ماته نه راپاتې کېږی
غالبوزه ده سرزوری خلك ټول ترېنه بېرېږی
دې مچ احمق ته ګوره چه خپل سروهی له قاره

خپل ځان ټکوی تل

ګوره سګلاووته په اوبو کښې تل اوسیږی
حیران یمه دې کارته چه دی څنګه بیده کیږی
ور که ګورلتی کړې سړی کر که ځنی کیږی
یوه میښه تله حمام ته څه صابون یې واخیست یاره
بیایې هلته ولمبل

. . . . . .
. . . . . .

لیوان مې یوځه یاد کړل اکثرپاتې شوه یوهیږم
ګیله به رانه و کړې دایقین دی چه شرمیږم
پیدا دخالق ډیر دی یاره نه پسې رسیږم
بنده یمه عاجزه دګناه په پیټی بار
کوای نسم منزل

. . . . . .
. . . . . .

اصیل پښتون نورزی یم دفراه په علاقه کښې
فشار رابانديې راغی ومه ناست په دایره کښې
جاری مې شاعری کړله په دې لویه میړه کښې
هر څوك چه ځان شاعر بولې یوبل دې کړی ټیار
ددې په ډول بل

. . . . . .
. . . . . .

حافظ عبدالعزیزه باچارب العالمین دی
پیدایې په قدرت سره اسمان اوهم زمین دی

شروع په عبادت کړه چه ورځ تللی ماسپښین دی
دزړه په سترګو ګوره چه پیدا کړی سمه لاره

نژدې راغی اجل

غوږ ونیسی یارانو داعجب شیرین ګفتار

شروع مې کړ غزل

داومی اوحافظ عبدالعزیز فرامی د کلام دمعرفی سره سم زماتصنیف اوویش دپښتو ولسی شاعرانوپه باره کښې پای ته رسیزی اوولسی شاعران په دې دروړلوپه لومړی مرحله کښې ویشم :

(۱) ـ دلنډیوشاعران .

(۲) ـ ټرمی شاعران.

(۳) ـ ازاد شاعران

هیله ده چه په راتلو نکوشپوورځو کښې پښتانه لیکوال دې ستړې او مهمې هنری موضوع ته لازیاته توجه وکړی اوزمانامکمل اوشروع شوی کـار مکمل کړی اوپای ته یې ورسوی .

لیکونکی: قیام الدین خادم

د نبوغ او عبقریت کتاب

کا بل مجله د پښتو ټو لنې میا شتنې نشر یه د ه چه مسئول چلو و نکی ئې ښا غلی محمد صد یق رو هی د ی. زه هم اوس په پښتو ټولنه کښې کار کوم . نو زه اودی دواړه همکاران یو. روهی صاحب د کابل مجلې د سږ کال په (۵۱۳) ګڼه کښې یوه مقا له خپره کړې یده چه عنو ان یی د ی:

« د نبوغ اوعبقر یت کتا ب ته یوه کتنه »دامقاله دعبدالحکیم هلا لی په نامه خپره شو یده لیکونکی داد بیا تود پوهنځی محصل ښود ل شو ی دی. خو په تیرو څو کالو کښې چه زه داد بیاتو د فا کولتی استاد وم- دغه محصل ما هیڅ لیدلی کتلی نه دی- اوهیڅ پیژندګلوی ورسره نه لرم. خوزما ار یانتیا په دې ده چه دوستی اود ښه منی خودواړه د پیژندګلوی څخه پیدا کیږی- نوده څنګه په ناپیژندګلوی کښې زما په کتا ب هغسې خبرې لیکلی دی چه د حسادت لوګی تری پورته کیږ ی. لیکونکی د د ې پرځای چه د کتا ب مطا لب ترد ید - تا ئید یا تحلیل کړی- د کتاب د مئولف په شخصیت لګید لی دی: سپکې، سپوری او کترې بې لیکلی د ی. د ی وائی:

« په دې کتاب کښې ډیر مهم موضو عات را غلې دی چه خادم صاحب ئې د تشریح او تحلیل د پاره ډ یرز یات کو ښښ کړی- اوښه په زړه پورې عنوانو نه یې ور ته ټا کلی دی. دا کتاب ښې خوږې جملې، روان عبارات او احسا ساتی افکارلری.»

دائې د کترو برخه ده. خوچه په کترو یې زړه نه دی یخ شوی.- نو کوتك په لاس میدان ته را وتلی دی او دا و ینا کوی

« که چا دښا غلی مئولف نور آثار لوستی وی نو دا به ښه ورته څرګنده وی چه دتواضع اوښو اوبد و په باره کښې ډیری ښی ښی مقالې لیکلا ی شی، ښې ادبی پارچې لری، ډیر ښه پاخه اشعار و یلا ی شی- نو ځکه دنبو غ او عبقر یت د کتا ب په لیکلو کښې هم دخپلو شاعرانه افکارو ترتأثیر لاندې تللی- ددې پر ځای چه دداسې علمی او فلسفی موضوعاتو دتشر یح اوتحلیل دپاره یې له علمی او تحقیقی دلا یلو څخه کار اخستی وای- اودعلماؤ اوپو هانو نظریې یې سره دخپلو علمی قضاوتو نو څرګند ې کړې وا ی له خپل عند ی نظر اوتصور څخه یې کار احستی د ی. »

په (۵۱) مخ کښې په ډیر قهر سره دخبرو په تپلو هم نه اړ کیږی او وایی :

« خادم صاحب سا ینس ته هم دشك اوتردید په نظر ګوری او؛ هغه داستعمارچیانو سحر او طلسم ګڼی . »

«خرق عادت ـ سحر- جادو اوداسې نورموهومات دایډیالسټانو (البته دنامعقولو ایډ لسټانو) د تخیل محصولات دی.»

همد غلته وا ئی :

«نوداد تعجب خبره ده چه یوسړی دې له موره نابغه وز یږی»

په (۵۲) مخ کښې چه بې د کتا ب دعبا را توله حوا لی له ځانه خبر ې جو ړوی نوور پسې لیکی :

« زما په عقیده چه خا د م صا حب غلط پو هید لی دی.»

په (۵٤) مخ کښې لیکی:

«یو آهنګرته نابغه ویل یو داسې کاردی چه (مؤلف) په کوچنیوالی کښې

دغه آهنګر لیدلی چه تکه سره اوسپنه به یې له اورهراوایستله- اوپه سټك به یې پرسرسروهله اوهرډول چه به یی زړه غوښت(غوښتل یې مراددی) هغسې به یې کږه وږه کوله- نوداورته یولوی قدرت ښکاریده- دغه خاطرې چه تراوسه یې په تحت الشعور کښې پرتې دی- دنبوغ داقسامودموضوع د لیکلوپروخت دفعتاً شعوری حالت ته راغلی.اوپه دغه کتاب کښې یې ځان ته ځای پیدا کړی دی.»

په اخره کښې له ډیره تاوه په هغولویولیکوالو او مؤلفینو هم نه اړ کیږی چه پر کتاب یې تقریظونه لیکلی دی. او وایی :

«معلومیږی چه ښاغلی جلالی، تره کی، ناصری دا کتاب نه دی لوستی-یاورته متوجه شوی نه دی. اویوازی یې دعنوانونوفهرست لیدلی،یاداچه دانتقاد جرأت یې په ځان کښې نه دی لیدلی . »

دلته یې فقط له « مجروح صاحب» څخه لږه سترګه سوی ده او لږور باندې ډیل شوی دی.مګر بیاهم معلومیږی چه د«مجروح صاحب» تقریظ صمیمی نه ګڼی اوبل قسم تعبیرورڅخه کوی. دی داسې ګومان کوی چه مجروح صاحب چه څه د کتاب په باب لیکلی دی چه «په انسانی علومو کښې شخصی تجاربوته مراجعه اوله هغو استنتاج ډیرډیرقیمت لری چه داپخپله دخادم صاحب پرنبوغ د لالت کوی» دادمجروح صاحب عقیده نه ده ګوندې؟

له دغه پورته عباراتو- طرز-اسلوب- سیاق- او سباق څخه هرچاته معلو میدای شی چه مقاله انتقادی نه ده، انتقامی ده په دې خبره باندې نوردلایل او شواهد هم شته یوله هغوڅخه دادی زه چه دپښتوټولنی سابقه دارغړی یم، روهی صاحب زما مقالې درې څلور میاشتې ځنډوی اوپه کابل مجله کښې ئې نه نشروی اوپه

مقابل کښې دغسې مقلې پیدا کوی۔ او بی د پښتو ټولنې له مشورې یې په خپل مسئولیت نشروی. که نه وی۔ نو دیومحصل څه سرخوزیزی چه د حسادت او انتقام له احساسه ډ که مقاله د پښتو ټولنې دیور کن پر علیه هغه هم د کابل په مجله کښې خپره کړی. داخبرې که د فاکولتې د کوم استاذ په خوله شوی وای۔ خو یوه خبره مګر یوشاګرد څنګه کولی شی چه د بی موجبه قهر د سړ ولو د پاره د فاکولتې پر استاذانو اس وځغلوی ؟

د نبوغ اوعبقریت کتاب چه په ۱۳٤۰ کال کښې د پښتو ټولنې له خوا د افتخاری غړو په شمول یوې لوی محلس د آ ثارو د تدقیق او کتنې د پاره جوړ شو. په دې مجلس کښې لوی فاضلان اوعلمی اشخاص موجود وو. ما د غه مجلس ته د نبوغ اوعبقریت کتاب د پنځمې امتیازی درجې د (تیز) په حیث وړاندې کړ. په مجلس کښې د پښتو ټولنې د څینی غړو له خوا تاوده مخالفتونه و شول. خرهر کله چه مخالفینو سره څه دلائل نه وو نو د یو کس د سپینې رأیې په مقابل کښې د رأیو په اتفاق د نبوغ اوعبقریت کتاب جایزه واخیسته۔ او بیا وروسته چاپ شو.

خلك د پښتو ادب د پاره کارغواړی مګر مونږ په دغسې بلاوواخته یو.

د دې نه د دې خبرې څرك هم لګیدی شی چه د کابل مجلې چلوونکی څنګه د غومره پــه ډاګ اوعــلانیه دیو (٤۰) کلــن خــدم په مقــابل کــې دغسې اقدامات کو لی شی خو هر کله چه زما نیت صا ف دی په د عسې تحقیر و نو او تذلیلو نو زما حوصله لاتهینګه شوې ده او په دغسې ما حول کښې د پښتو د پاره خدمت د ځان د پاره افتخار ګڼم . و دې شی هر څه چه کیږی.

تر دې ځایه چه ما هر څه ولیکل د د غو یوه معنی ده او هغه داچه زه د بل هیچا سره کار نلرم . زما خبر ې د کابل مجلی د چلوونکی سره دی. هر څه چه په ما

باندې لیکی او نشروی یې - خو ښه یې. خو قانوناً مجبور دی چه زما جواب به هم نشروی. د نبوغ د کتاب اساسي بحثو نه واضح دی. او داهغه چه (۱) نبوغ څه شي دی؟ (۲) نبوغ شته او که نه؟ (۳) نبوغ استعداد صلاحیت او اهلیت دی او که فعلیت او عمل - او که دواړه وی نو ارتباط یې څه دی؟ (٤) استعدا دونه فطرتاً متفاوت دی که مساوی.

هر څوك چه د کتاب پر دغو بنیا دی مسا یلو مثبت یا منفي بحث کو لی شی په صراحت باید میدان ته را ووځي. نور خلق ټومبل او لمسول نه علم دی، او نه پښتو. زه عقیدتاً د ادبی مناظرو پر خوایم او مثمر کار یې ګڼم. زه دا نه وایم چه په دې خبرو کښې نورې خبرې نشته

مګر ما چه کومه لاره نیو لی ده - نا سنجیده وربا ندې نه یم روا ن شوی. ډیر مفکرین پر دغه لاره هم تللی دی - او دا لاره حق ته نزدې ګڼم.

اوس به راشو د مقالې خبرو ته. لیکونکی وایی چه «خادم» د توا ضع اوښو بدو په باره کښې ښې ښې مقالی لیکلای شی. زه دا منم چه زه په تواضع قایل یم او «ښه» مې خوښ دی. ښه ده د بدو او کنځاوو په مقابل کښې به کنځا نه کوم او بد به نه وایم مګر دا هم نشم کو لای چه د نشر شوی پرو پا ګنډ په مقا بل کښې پټه خو له کښینم. ولې دادې دوی ووایی چه دغو کسانو بې له تو ا ضع او ښو او بدو په نورومهمو علمی موضوعاتو څومره کتابونه او اثار لیکلی دی - او چیرته دی؟ د نبوغ او عبقریت موضوع خودتواضع اوښو او بدو له موضا عاتو د دوی په نزد د باندې ده. نو دوی ولې نه شی کولای چه په خپل عقل او مطا لعه ور باند ې بل کتاب ولیکی؟

او د نبوغ قائلان په مقنعه دلایلو له انسانی نبوغه منکر کړی . ایا دنبوغ مسئله دوی ته دومره سر سری ښکاری چه «د نبوغ او عبقریت کتاب ته په یوه کتنه» فیصله کیدای شی ؟

لیکونکی وایی کتاب مې لـه سره تر پایه و لوست . بیاوایی چه مؤ لف ولې نه دې کړی چه شا عرانه افکا رو په عو ض ئې د د ا سی علمی او فلسفی موضوعاتو د تشریح او تحلیل د پاره‌علمی‌او تحقیقی دلایلو څخه کار اخستی وای او د علما ؤ او پوهانو نظر یې یې سره له خپلو قضاوتونو څر ګندې کړی وای د لیکو نکی وروستنی‌جملی دده د اولې جملی تکذیب کوی .

که ده کتاب سر تر پایه لوستی وای. نوور معلومه شوی به وه چه په کتاب کښې د څومره علما ؤ او پوهانو نظریې رااخستل‌شوی او د هغو د نظریو تردید یا تثبیت د موجوده افکارو او علو مو په رڼا کښې شو ی دی . ده ته خو په یوه کتنه دغه حقیقت‌په نظر نه دی ورغلی دغه دی‌په دوهم محل یې زه ورښیم:

ودې کتل شی څلورم مخ چه څومره‌حوالې پکښې دی.

د (۹) مخ مضمون بیا لوستل په کار دی منطقی استدلال د بد یهیاتو حد ته رسول شوی او نظریات د مسلماتو په واسطه حل شوی دی اقتبا سات او حو الې هم پکښې دی .

د(۱۷)مخ مقاله هم دعصر دمسلماتو پر استد لال بناده .

د(۲۱)مخ مقاله د(کابل) مجلې نه اخستل شوی‌او پکښې پیرې‌حوالې‌دی

د (۲۵) مخ مقاله باندې مې بیا غوروشی چه دځومره لویو حکماؤ اقو ا ل او احوال پکښې را نقل شویدی .

د(۲۸) مخ مطالب هم په حوالو بنا دی .

د(۳۰)مخ دمقالې مطالب دنوابغو په احوالو کښې مشروحاً ذکر دی . اودا دومره مشهور دی چه ذکر یې کفایت کوی .

د(۳٦)مخ مقاله له الهلال څخه ترجمه‌شویده چه حوالدلری‌اوډیره‌مستنده‌ده،

د(٤٤)مخ مقاله دډیرو کسانو داقوالو په استناد بناده حوالې پکښې دی .

د(٤٦)مخ دمقالې مطالب دلویو کسانو په اقوالو بنادی چه‌حوالی‌پکښې‌دی .

د(٥٠)مخ دمقالې‌ټول‌مطالب‌دنوابغودسوانحوپه‌استنتاج بنا دی‌حوالې‌پکښې‌دی،

د(٥٧)مخ‌دمقالې مقاصد دطب او نفسیاتو په مسلماتوبنادی .

د(٦١) مخ مقاله د(کرینټ) له مجلې څخه ماخوذه ده حواله لری .

د(٦٨) مخ استنتاج زما خپل دی .

د(۷۰)مخ دمقالې حاصل دبرټرانډرسل سوانح دی ماخوله ځانه نه دی جوړ کړی . پکښې دلو یو فلاسفۀ اقوال دی .

د(۷۳)مخ مقاله«دنبوغ‌مخالفت» دکارلایل اوهلی دشتی» په اقوالو بناده په اخره کښې پر دغو افکارو زماله خوا نقد دی .

دکتاب په اخره کښې دهغو نه شپیته کسانو فهرست دی چه په دې کتاب کښې یې ذکر دی‌په دغو کسانو کښې له زرد شته نیولی تر عبدالغفارخانه‌پورې لوی واړه او متوسط نوابغ او رجال ښودل شوی دی .

په تیرو (۳۰) کالو کښې دافغانستان په مجلو او اخبارو نو کښې دنبوغ په باب ډیرې ترجمې اواقتباسات نشر شوی دی چه خلص مطالب یې په کتاب کښې ځای شوی دی . دغه تراجم له الهلال ـ المقتطف او نورو شرقې اوغربې مطبوعاتو څخه شوی دی .

پس له دې غواړو وچه دمقالې په مطلبی خبرو و غږیږو چه لیکونکی ورته

علمی وایی . دا علمی خبرې فقط څلور دی :

(۱)ـ استعداد و نه خلقتاً متفاوت دی که مساوی ؟

(۲)ـ دنبوغ استعداد فطری دی که کسبی ؟

(۳)ـ له نبوغه ولی انکار کاوه شی ؟

(٤)ـ ملنګ جان ملی شاعر او شیر زاده پښ ته نابغه ویل شوی دی .

اوس غواړم چه دپورته څلورو مطالبوله کښته څخه پورته په ترتیب جواب ووایم . دی وایې :

« ملنګ جان اوشیرزاده پښ او سکندر اهنګر د نو ا بغو له جملې څخه شمیرل شوې دی بیاوایی :

دابه ومنم چه ملنګ جان دعوامو شاعرانو په ډله کښی راتلای شی . نو که څوك ملنګ جان ته دنابغه خطاب و کړی دا معنی به ولری چه تقریباً هر شاعر نابغه دی .

وورسته وایی خلیفه سکندر اهنګر ته نابغه ویل له حقیقته لرې خبره ده . څنګه به نابغه ورته ووایو ؟

سکندر ته نابغه ویل دنوابغوشان اوعصمت ته توهین دی.»

په(۳۱) مخ کښی زماعبارت دادی« هودا خو کیدی شی چه سړی په ډیرو عمرونو ډیرو زحمتونو یوفن اوهنریو ځای ته ورسوی .مګرداد هرچادپاره قطعاً ناممکنه ده چه همدغسې بی زحمته بی سعیی-بې استاده پخپله او دطبیعت اودمزاج په سوق دتوکل-میرا- نورالدین-ملانعمت الله- سید کمال- غریبی اوملنګ جان غوندی شاعرشی .همدغه شان ډیروخلکو پوزه توره کړیده اود اهنګری په دکان ناست دی. خود چپرهار شیرزاده اود اهنګری خلیفه سکندرخود هر چانه

جوړ پدا ی نشی . »

زما له عبارتودغومره استنتا ج کید ی شی چه ځینی طبیعتونه له ځینی کاروسره فطرتاً تناسب اوجوړ نښت لری.

سهوه په دی ځای کښی ده چه ملنگ جا ن دا قبا ل سره مقایسه شی. اوشیر زاده د مو جو ده عصر دتکنا لوجی سره مقایسه کیږ ی. زما خبره په فطری صلاحیتونو کښې ده فطری استعد ادو نه متفاوت دی. دهرچا تولد خپلوا نده ولا نوسره په کا ر دی . کو می جا یز ې اولمبرو نه چه،لمنگ جا ن او شیر زاده په خپلی بیسوادی کښې واخستل با سواد انوولی وتاخستل. زه په نبوغ کښی مد ارجوته قایل یم. اوبله داچه نبوغ وازې دحیات په کومی مخصوصی خوا پورې اړه نه لری . له حکما ؤ اوفلا سفه ؤ څخه بیا فنکارا نواوصنعتګرانوا و کسبه ؤ پورې هر څوك پکښی لږ وډیره برخه لری.د نبوغ د مدار جوله حیثه افلا طون خپل ځای نیولی دی . اوموزارت خپل ځای.په دې باب کښی وروستی خبره داده چه لیکونکی په نبوغ قایل دی کډیه؟ که قایل وی خوزما اود ه په منځکښی اختلاف نشته که نبوغ منی نوارومرو به یی مدارج هم منی. او که منکر وی نو په خپلو عباراتودې غورو کړی. دی په عین انکار کښې په نبوغ قایل شوی دی لکه چه وایی « سکند رته نابغه ویل دنوابغوشان اوعظمت ته توهین د ی. » د غه شان د ده سرینده د ده دنغمې سره توافق نه کوی.

(۲)ـ له نبوغه ولې انکار کاوه شی؟په کتاب کښې دایوه پرخوږ بحث دی ـ خولیکونکی په بله خوا اړ ولی دی. زه وایم چه نوا بغ له حق، راستی اوحقیقت څخه نه اوړی اودانورعادی خلك هر پلواړول کید ی شی نو که مغرضین اواستعمار چیا ن دحق نما نځونکو په مقا بل کښې عاد ی خلك وډ روی نوله عقله به هیڅ بعید ه نه وی.

لیکونکی وایی «استعمار چیان په نژادی تفوق قایل دی .دوی د انسانانو په مساوی استعداد (عین استعداد) قایل نه دی .دخلکو په مشروعو حقونو متر کې یتوی.»

دلته لیکونکی دحق او استعداد په منځکښی فرق نه کوی حال داچه حق بیل شی دی او استعداد بیل .دلته له یوې خوازما مطلب تسلیموی. چه وائی استعمارچیان د خلکو مشروع حقوق سلبوی. خوزه هم همدا وایم چه دوی جاهلان پالی. اود طبیعی استعداد خاوندان پاملوی دلیکونکی داخبره چه دوی طبعاً څانونه بادارانو مستعده کړی او نورو ته په محکومیت قایل دی .» داخو زور او قوت خبره ده نه د طبیعی حق او استعداد.

(۳)- دنبوغ استعداد فطری دی که کسبی ؟ددی سوال په مقابل کښی وایی چه «نوابغ له اسمانه څخه نه رالویږی» بیاوایی «نابغه محیط اوشرایطو نابغه کړیدی.» ولی محیط اوشرائط کوندی له فطرته بیرون شیان دی .دی څه ګمان کوی چه فطرت دڅه شی نوم دی- دیوانسان دخلقت (جبلت) له کومه څایه رالویږی، دغه جبلت ټول استعداد ادونه نقلوی که یه، دغه جبلت فطری دی که کسبی، وروسته وائی. «خرق عادت نشته. په دې باندی نا معقوله ایډ یالستان قایل دی » په دی څای کښی زه دومره پوښتنه کوم چه لیکونکی اوناشرد دې عبارت په معنی پوهیږی که نه، معجزه څه شی دی، او په معجزه باندې چه قایل دی- هغه کسان څوک دی؟ (۱)

« دادته عجب خبره ده چه یوسړی دې له موږه نابغه وزیږیږی اوله عالم اسباب څخه د ې مستغنی وی.» که زماله دا فکارواو کتاب څخه ده داخبره ثابته کړه چه زه نابغه هغه چاته وایم . چه له موږه نابغه وزیږی اوله عالم اسباب څخه مستغنی وی.

---

(۱) دلته دنامعقول یاغیر معقول اصطلاح داروپایی (Irrationalist) ترجمه ده چه دعلماؤاو حکماؤله خوادهنه چاپه مقابل کښې استعمالیزی چه عقل دحقائقو دموند لومیارنه ګڼی. اداه د

نو یقیناً به زه په غلطه یم. او که ثابته یې نکړه نو په خپله سهوه دې اعتراف وکړی.
ماویلی دی چه داستعد ادونو تفاوت فطری دی. خو داستعد ادونو بروز او انکشاف
طبیعی شرایط او اسباب غواړی که میسر نه شی نو استعد ادضایع کیږی. لکه یو
تخم ته چه دشنه کیدو شرایط او اسباب بې مهیا نشی اوضایع شی. ټول کتاب
په دغه بحث ډک دی. دی څنګه وائی چه ما کتاب په غورمطعه کړی دی.
په همدغه بحث کښی وائی چه «اجتماعی مئوسسات دنبوغ دپاره لارهوار وی. که نابغه
په کوچینوالی کښی له جامعی څخه جلاشوی وای یا په داسی ډول تربیه شوی وای
چه چاخبرې نه ور سره کولای. زمونږ بیچاره نابغه به خبری هم نشوای کولای.»
له دی عبارت څخه په وضاحت معلومیږی چه لیکونکی استعد ادنه پیژنی. دی
داستعداد او فعلیت په منځ کښی اشتباه کوی. زه وایم چه په همدغه حالت کښې
چه زموږ نابغه له جامعې څخه جلاپاتی شوی وای - نو هم بالقوه نبوغ خو به ورسره ؤ.
دفعلیت دپاره خوزه هم په شرایطو قایل یم مثال بې داسی دی لکه قوی او متکامل
تخم او کمزوری او ضعیف تخم چه شنه نشی خود واړه ضایع شی. او که شنه شی
دشرایطو په لحاظ هر یو د خپل استعد اد په اندازه وده کوی. او کمزوری دقوی
ځای نشی نیولای. دا خو یوه تجربوی مسئله ده. مګر دتساوی طرفداران به دا هم
نه منی ګومان کوم.

(٤) ایا استعد ادونه متفاوت دی که مساوی؟

د کتاب دټول بحث مرکزی ټکی همدادی. چه آیا هر څوک هر څه کیدای شی. او که نه
وګړی په تفاوت او بیلو بیلو صلاحیتونو او قابلیتونو پیدا کیږی ایا هر دماغ دا
قابلیت لری چه بالفرض دیو ډول شرایطو په اثر یو قسم فکر او سنجش وکړی شی
فیزیکی او جسمانی ساختمان په عاقله - حافظه - قابلیتونو او استعد ادونو اثر لری

او کهنه؟ مثلاً دغه د قوی او خارق العاده حافظې خاوندان ـ اودغه د تیز او سریع الانتقال ذکاوت او فکر لرونکی اودغه ژور او عمیق فکر کوونکی اودغه دلې حوصلې اولوړو عزایمو والا افراد اودغه نارام اوته ستړی کیدونکی طبائع ـ دغه چه خلک جوړوی اوهغه چه خلک ورانوی دغه چه په ځان کښې اوهغه چه په جهان کښې فکر کوی ـ دغه چه خلک خوری اوهغه چه د خلکو غم ..... دا اودا ډول نور تفاوتونه د شخصیت د اصلی خټې سره څه ارتباط لری ـ او کهنه د اټول صلاحیتونه، قابلیتونه او استعدادونه د فرد په بیرونی اومحیطی شرایطو بنادی ذاتی جوهر ـ خټه فیزیکی او جسمانی ساختمان هیڅ فرق نه لری ـ شخصی طبیعت په ټولو افرادو کښې مساوی او یو شی دی ؟

ددې سوال د حل د پاره دمقالې لیکونکی او استاذې هسې د عقلیت او تجربیت په بحث لګیا شوی دی ـ مونږ دا ډول وایو چه همدغه د اسیونالستان او همدغه امپریستان ټول په یوه سویه اویوه اندازه اویومعیار د کشف ـ اختراع او حقایقو د پیژندلو د پاره فطرتاً یوقسم پیدا شوی دی او کهنه ـ څوک خوردی ـ څوک من او څوک خرواردی ـ زه منم چه دا مسئله غامضه ده ـ مګر د عقلیت او تجربې د دواړو ډلو طرفدار و حکماؤ تقریباً دا منلې ده چه د افراد و په فطرت ـ خلقت ـ قابلیت او استعداد کښې فرق دی مګر د مقالې والا او د ده مشاورین خوشی د (معلوماتو) په بحث او هم دی معلومات ـ علم او علم ډیل ډیل څیزونه دی عالم د علم خاوند دی علم ادراکی حالت دی او معلومات هغه صورتونه دی چه چه ذهن ته حاصلیږی ـ دمقالې په عباراتو کښې د فطری معلوماتو کلمه راغلی ده ـ یعنی دا چه معلومات فطری دی که یه ـ اخبره دومره بیځایه ده چه څیړل یې هیڅ موردنه لری ـ معلومات معانی دی چه په خارجی موجوداتو او مصداقاتو اړه لری او د خارج نه اخذ د حواسو په

ذریعه امکان لری نو که څوك لږ هم دعلم په پوله ټیر شوی وی. څنګه ویلی شی چه معلومات فطری دی که نه؟ څکه چه فطرت هغه صفت ته وائی چه هر موجود پرې دخلقت په اول وخت کښې موصوف وی. فطری څه ؟ یعنی «خلقی» نو دخلقت په ابتداء کښې چه ظاهری او باطنی حواسولا تخم نه وی زرغون شوی، څنګه کیدی شی چه عقل «دغو حواسو په ذریعه له مصد اقو څخه معانی او له معانیو څخه ثانوی معقولاتو ته انتقال وکولی شی ....

بې منطقه ګړیدل څه په کار دی ؟

هودا خبره ئې سمه ګړیده چه « بې له زد کړې څخه هیڅرك هیڅ معلومات نه لری» خوزمونږ بحث دلته هم نه دی بحث دلته دی چه په زد کړه او تحصیل هرڅرك دهر چا مقام ته درسیدو صلاحیت او امکان لری که نه؟ په دې باب کښې دمقالی لاندې عبارات داوستلو دی :

الف- روسو ویلی دی: خلك یو تر بله مساوی دی. اودهریوه انسان په فطرت کښې بی انتها لیاقت او نامحدود قابلیت موجوددی.

ب- ټول خلك مساوی دی- اودطبیعت دپیژندنې قابلیت لری. دغه قابلیت او استعداد یوازی فیلسو فانو ته منحصر نه دی.

ج- څینی پوهان ثابتوی چه دیوه فیلسوف اویوه عادی سړی ددماغ په ساختمان کښې هیڅ فرق نشته. دعادی شخص دماغ اودیونابمه دماغ دواړه کولای شی چه خارجی منبهات په یوه شان ثبت کړی.

پرد غوجملو او کلیاتوزمونږ ملاحظات دادی:

الف -« خلك یو تر بله مساوی دی- اودهر انسان په فطرت کښې بی انتها لیاقت او نامحدود قابلیت موجوددی.» زه دلته په دې فکر نه کوم چه دا خبره چا کړیده

مرچاچه کړی وی زه داوایم چه فرد فطرت ـ خلقت او استعداد جسمی او جسمانی څیزدی که نه؟ که جسمی او جسمانی څیزوی نو جسمانیات خوتول متناهی څیزونه دی ـ نو څنګه غیر متناهی اولامحدود کیدی شی؟ بله داچه غیر متناهی په متناهی کښی څنګه را تلای شی؟ او که جسمی او جسمانی نه وی نو ماوراء المادہ څیز به وی نو مقابله لیکونکی او ښود ونکی بی په ماوراء المادہ منلو قایل شول ـ او په دې وخت کښی دوی ایډیالستان وګرځیدل او ایډیالستان خو دوی په دوه قسمه کړی دی ـ : معقول او نامعقول ـ نو دادې دوی پخپله ووائی چه هوی په کومه ډله کښی دریزی . رابه شومد عاته ـ نو که رشتیا دغه جملی دروسووی نو یا به داخبرې فردته نه بلکه نوعی نه راجع وی . او یا به در وسو دغه جملې اد بی قیمت لری نه سائنسی .

ب ـ « ټول خلك مساوی دی ـ اود طبیعت د پیژندنې قابلیت لری . »

داجمله زمونږ د بحث د مرام تردید نه کوی . دا دایسې یوه جمله ده لکه ارسطو چه ویلی دی « هر انسان د علم اود کتابت د صنعت قابل دی . »

ج ـ « د یوه عادی سړی او دیوه فیلسوف د دماغ په ساختمان کښی هیڅ فرق نشته . داد واړه د ماغونه خارجی منبهات په یوه شان ثبتولای شی » دا خبره دنورو تحقیقاتو له مخې نه ده سمه ـ نن ورځ ذکاوت پیمانه کول ما ئتهفیك کار ګرځیدلی دی . مراجعه دې وشی د کتاب (٦٥) مخ ته هلته لیکل شوی دی « دیونا بغه د عادی ذکاوت درجه (٦٠) ده داین شتاین او کوئتی د ذکاوت درجه (١٦٥) ده « برین » د ذکاوت درجه (١٨٥) وه اولکه چه دا ډیسون له حافظی څخه عکاسی شوید ه ـ دده د نبوغ درجه هم (١٨٥) وه »

علاوتأدد ماغ د سطحی خطونه او کونجی د عقل او ذکاوت سره پوره ارتباط لری اود دماغ غونود سطحی دغه خطونه په یوه شان نه دی .

په دې باب کښې نورې هم ډیرې خبرې شته چه څه ئې دادئ :

(۱)ـ د اصلاح په (۹۸۶۹) ګڼه کښې د علومو د فاکولتي استاذ او معاون دوکتور احمد شاه جلال لیکلي دي «د انسان د نطفې جینونه ټول روحي او جسماني استعدادونه په وراثت سره نقلوي ..»

(۲) د کابل مجلې د (٤۹٤) ګڼې په (۸) مخ کښې لیکل شوي دي :

«اګوست کانټ وایي: ژوندي د مړو له خوا اداره کیږي. یعنې ژوند وانسانانو ته د مړو خواص په میراث پاتې کیږي .

لا مبرزو ایطالوي عالم وراثت د مراتبو د سلسلې له حیثه د فطري خواصو په سر کښې ګڼي » .

(۳)ـ د اصلاح په (۲۵ ـ ۵ ـ ۱۳٤۱) ګڼه کښې دوکتور احمد شاه جلال لیکي:

«د دوه کسانو یا دوه نژادونو په منځ کښې کوچنی او غیر مرئي تفاوتونه د مختلفو جینونو داغیزې په اثر منځ ته راځي چه ادراک یې څه اسانه کار نه دي.»

(٤) هغه وخت چه د روس مشهور ادیب او فیلسوف چرونیشفسکي (۱۲) کاله په زندان کښې تیر کړل. نو د هغه ځای نظامي قوماندان ورته وویل چه باید د عفوي او بخښنې غوښتلو عریضه ولیکي ـ ده ورته وویل «زه د څه ګناه د پاره عفوه او بخښنه وغواړم. تش په دې چه زما د دماغ ساختمان د ژاندارم د رئیس «شوالوف» د دماغ د ساختمان څخه متفاوت دي »

(۵) د ثقافة الهند یولیو ۱۹ ګڼه کښې پروفیسر همایون کبیر لیکلي دي «د او اضحه خبره ده چه د عبقري د وجود علت بیانیدای نشي. نو عبقریان هغه کسان دي چه کله کله عالم د دوی په وجود نیکبخت کیږي . د دوی د پاره لوی شي پخپله د دوی نفس وي چه د قوم او ملت په هغو عواطفو ـ مشاعرو او احساساتو پوهیږي چه په زړه

کښې یې لري-یائې په خیال کښې تیریږي -دوی پرې پوهیږي او که نه- نو دغې مبدې په برکت دعبقري اودده دملت په منځکښې کلك ارتباط موجودوي او په دې باندې عبقري په خپل ژوند کښې مزه اخلي. نو قوم دعبقري په اقوالو او افعالو کښې خپل احساسات او مشاعر په داسې شان مجسم ګوري چه بې له ده څخه یې د اظهار بله لاره نه وي. نو دغه ارتباط عبقري تغذیه کوي او له دې لارې دده حیات او احساسات تقویه کیږي.»

(٦)- د ١٣٤١ کال داسد دمیاشتې د (٢٠) تاریخ په اصلاح کښې دوینې د ګروپونو په باب یو دلچسپ مضمون نشر شوی دی. وایي چه دوینې ګروپونه بیل بیل خواص لري یو دبل سره نه ګډیږي او چه ګډ شي ضرر او حتی مرګ ته منجر کیږي. تر دې چه که دښځې او خاوند د وینې ګروپ مخالف او متضاد وي نو دد وړاو په منځکښې موافقه ناممکنه وي.

دد غه مضمون یوه برخه داده- هغه ډله اشخاص چه د (١) وینه لري دوی ته هم اهنګه اشخاص ویل کیږي. ځکه چه دوی د ټولنې د انتظام سره سازش کولی شي او که بې نظمي پیښه شي- فوراله کارولاس اخلي- او پریږدي یې. خودا (ب) ګروپ والا چه دهر ډول پیښو سره مخامخ کیږي- د خپل عقل ذکاء او پوهې څخه کار اخلي خپله لار تعقیبوي- او ددوی په پروګرام کښې هیڅ تغیر نه راځي. د (١) وینې خاوندان هغه اشخاص دي چه مینه او احساس لري. خود (ب) ګروپ والا خلك مفکرین او د سنجش خاوندان وي. (له فرانسوي منابعو څخه)

داستعدادونو او قابلیتونو د تساوي خبره یوه داسې خبره ده لکه چه سړي ووایي نمر- سپوږمۍ- زهره او مشتري او د کهکشان ستوري ټول ستوري دي داستعدادونو عینیت ددې عصر ددانش او پوهې له مخې رد شوي خبره ده. په حقیقت کښې طبیعت په خلقت کښې د تساوي او عینیت نه چور مخالف دي البته تساوي په حقوقو کښې

وه سیاسی مسئله ده چه دنیا منلی ده. مګر استعداد اوحق بیل بیل شیونه دی.
داستعدادو ودتفاوت اودحقوقودمساوات په باب پښتنوسره جلامفکوره موجوده ده.
مونږ داوایو چه لوړ استعداد اداو صلاحیت خاوندان زیات مسئولیت لری. اوباید
چه زیات کار ـ فداکاری او ایثارو کړی مګرحقوق بهمساوی اخلی ځکه زمونږ
په روایاتو کښی مشری په خدمت اوزیاتایثار بناده.

مشران دکشرانو په خدمت اوروزنه مکلف دی

په دې لیکنه کښی مقصد دادی چه دا کتاب په پټوستر ګولیکلی شوی نه دی. په عمیقو
اجتماعی ـ نفسیاتی اوفلسفی مبادیو ولاړ دی. چه لوستونکو ته ورنه پوره فائده
رسیدای شی. البته په خبرو کښی خبرې شته او وی به. خودنن عصرفکر دغه ځای
ته رارسید لی دی چه په نبوغ اوعبقریت کښی وربانده ی بحث شوی دی. پوهیږم
چه د صباعلم به دغه خبری شی وا ضحه کړی. بیابه څوك نشی کولای چه لویان
واړه ـ او کو چنیان لویان وښیی. اوپه خپرو اوبو کښی کبان ونیسی. «انتها»

.....

یادګیرنه: کابل مجلې پښتو ادب ته دخدمت په غرض، همیشه تخلیقی او تحقیقی
موضوعات خپاره کړی دی اوزیاریې ایستلی دی چه په پښتوادب کښې دانتقاد (Criticism)
لارپرانیزی همدارنګه د پښتوژبې ـ پښتنی کلتور اودپښتنی ادبی رجالود معرفی
د پاره یې مؤثر ګامونه اوچت کړی دی او دخپلو هیوادوالو داستفادې د پاره یې
علمی او اجتماعی مضامین نشر کړی دی مخصوصاً په دې وروستیووختو کښې
د ادبی انتقاد خواته زیاته توجه کړی ده خوله بده مرغه زمونږ اکثر
لیکوال دانتقاد له فن سره لکه څنګه چه بایی اشنا نه دی

زه دامنم چه تر اوسه پورې زموږ په لیکنو کښې په سلو کښې سل خالص اوصادقانه انتقاد پیر کم لیدل کیږی او همدا رنګه کوم لیکوال چه دانتقاد په معرض کښې واقع شی. هغه په دښمنی او شخصی اغراضو تعبیر وی. البته دد ې خبرې علت واضح اوښکاره دی اوهغه داچه مونږ په دې برخه کښې ابتدایی ګام پورته کوو. او ابتدایی ګامونه کلك او مضبوط نه وی. کابل مجلې د پښتو مشهور و لیکو الو دمعرفی په سلسله کښې دهیواد د پیاوړو ادیبانو لکه ښاغلی رښتین. ښاغلی بینوا. ښاغلی خادم او ښاغلی الفت پر آثارو اولیکنو باندې انتقادی تبصرې اومضامین خپاره کړی دی. مونږ ته دامعلو مه ده چه په مترقی هیوا دونو کښې پر ټو لو مهمو آثارو اوعلمی شخصیتو نو انتقادی مقالې لیکل کیږی اوهغه آثارچه له انتقاد څخه پاتی شی. دخلکو په نظر ارزښت نه لری. دهمدې اصل پر بنامونږ په مجله کښې دعلمی اوادبی انتقاد د پاره دروازه خلاصه کړه ـ او علمی او ادبی انتقادونه موخپاره کړل خوددې انتقاد ونودځینو جملو په مقابل کښې عکس العملونه راپیداشول او په دې وسیله یې موږ خپلو نیمګړتیاو ته ملتفت کړو هیله لرو چه په راتلونکی کښې به د خپلو همکارانو اوپوهو لیکوالو په مرسته اولار ښودنه دمجلې انتقادی برخه ډیره ښکلی اوسپیځلی شی. موږ هروخت دانتقاد اوریدلو ته حاضریو ـ ځکه چه بې له انتقاد څخه پر مخ ګ اوترقی منځ ته نشی را تلا ی. دعامی اوادبی کره کتنې دروازه چه دمجلې له خوا پرا نستل شوې ده دعلمی او ادبی کره کتونکو پرمخ به خلاصه وی اود انتقاد وفن دتعمیم او ترو یج د پاره به مقد ماتی خدمت و کړی د مجلې اداره پښتو لیکوالو ته بلنه ورکوی چه ترټولو دمخه پرموږ باندې انتقاد و کړی اودعلم اوادب دخدمت د پاره له موږ نه خپله مرسته او همکاری ونه سپموی. په درناوی (دمجلې چلوونکی)

افغانی کوچنیان دخاریو په روزنه‌کښې له خپلی کورنی سره مرسته کوی،

ګویته

-۳-

دډرامی کار کوونکی: ایګمونت دیوه عالی روح خاوند سړی وچه دفرمانروایانو نه یې عزم اوثبات ډېر لوړښکاری- دی دیوې ښې اوښکلی بشرې خاوند - میړنی- اودډولومادی اودنیایی نعمتونونه بی برخې سړی دی خوژوندیې ډېرشرافتمندانه- اودازادی غوښتنی پهاحساساتواو افکارومین دی اوسربیره پردې دمینې په نړی کښې دیوه خوښزړه خاوندانسان دی. دریګنتین- اورانهن اوالبا کر کټراوشخصیت ډرامې داستان تشکیلوی ځکه دوی د کر کټرله حیثه بالکل اوباتقریباً د(اورانین) دایګمونت سره مخالف دی داډرام په نثر لیکل شوی دی خوپه ځینوځایو کښې شعری آهنګ هم اری اوداد هغه وخت اثاردی چه ګویته په خپل کلاسیکی موقف کښې په ویمارWeimar کښې لیکلی د ی .

دایګمونت د کتاب ادبی ارزښت : دایګمونت د ډرا می زیاته برخهدشتورم او درنګ یهوخت کښې لیکل شویدهاودغه برخه پخپل وخت کښې بی ساری ګڼل کېږی وروستی برخه یې ددې پهعکس د کلاسیکی د وري اثردی. ګویته په دې ډرامې کښې دترا ژیدی ډراموادد استانواصلی قدرت ښودل غواړی شیلرSchiller د ګویته په اجازه ددې ډرام د ښود لوله پاره هڅه کړې وه خود ده کارد ډرامې دمخې ډېر ښه ښودل شوی دی اماد لفظ اومتن لهمخې څهاندازه نقصانمن شوی هم دی.

بیتهوفن هم دایګمونت په هکله یوډیرښه اوخو ندور موزیك جوړ کړی دی .
دګویټه یوبل ډرام چه په ایټالیی کښې یې پای ته رسولی دی اوډیر شهرت لری هغه
دایفی ګنیی اوف تاوریس Iphigenie auf Tauris په نامه یاد یږی . ګو یټه د غه
ډرامه په کال ۱۷۷۹ په و یمار کښې شروع کړې او په ۱۷۸۷ کال کښې یی
په ایټا لیی کښې پای ته رسولی ده . د دې ډرامی دلیکلو محرك هغه او پراوه چه
دایفی ګینی این او لیس Iphigenie in Aulis په نامه یادیده .

دهمدی وخت یوه بله ډرامه دتور کو اتوتسو Torquato Tasso په نامه یادیږی
داډرامه هم دمخکینی- ډرامی په شان په پنځوپر دو کښې لیکل شوې ده. په دې
ډ رامې کښې ګو یټه غواړی چه د غمز پلو شا عرانو د ژوند اوځوانی په هکله
وږ غیږی. د دی ډ رامې لیکل په ۱۷۸۰ کښې په ویمار کښی شروع او دایټالیی
دبیرته راکرځید لو نه وروسته په ۱۷۸۹ کښی پای ته رسیدلی دی .

فاوست (دګویته بین المللی شاهکار)

Faust

لومړی برخه : ۱۷۰۸ع

دوهمه برخه : ۱۸۳۱ ع

له شپیتو کلوراهیسې ګویته په دې اثر باندې زیار ایستلی دی سره له دې ډ یر
کلونه یې ترمینځ تش باتې شوی او ګویټه نشوه کولای چه یه دې کلو نو کښې
دفاوست کتاب ولیکی مګر له دې ټوټې ټوټې کیدو سره بیا همدغه اثر خپلې
نهایی ودې ته رسیدلی اوډیر ښه اثر ترې جوړ شوی دی .

ددی اثر لومړنی محرك دالمان دوړو کو چنیانو یونمایش وچه دنانځکو دلوبو په

ډول گویټه ته ښودل شوی و (١) او ښایی دا امکان هم وی چه دیوې ملی او محلی ننداري په ترڅ کښې گویټه ته ددې اثر د لیکو خیال پیدا شوی وی

په هغه وخت کښې چه گویټه په ابتکاری اشعارو کښې مخکښې تللی و د فرانکفورت د هستوگنې په موده کښې بې له کیمیاگری سره هم علاقه پیدا کړه په ١٧٧٤ کښې د فاوست ډرامې لومړنی پر دې دشتورم او درنگ په ادبی سبك و لیکل شوې

فاوست یو فراگمنت دی . (٢) د پخوانی فاوست د صحنې د لیکونه وروسته دغه کار څه موده پاتې شو . وروسته په ایتالیې کښې گویټه د جادوگرو مطبخ په نامه دیوې صحنې په لیکلو بیا د فاوست اثر شروع کړ او تر هغه ځایه پورې ورسید چه گریتښن Gretchen (٣) په بندې خانې کښې وه.

د شیلر سره د ملاقات او کتنې څخه وروسته گویټه په ١٧٩٤ ع کال کښې بیا فاوست ته متوجه شو. دا اثر دوه برخې شو چه یوه برخه یې د هیلنا Helena صحنه وه او بله یې د شیلر د مرگ څخه وروسته په یوه نوی سبك دیوې صحنې لیکل دی. درې کاله وروسته دا مجموعه میدان ته راووته (دلته مقصد د فاوست اثر نه دی بلکه همدا ځینی صحنې دی چه خلك یې له لیکلو نه خبر شوی دی) .

فاوست: لومړی تراژیدی برخه (١٨٠٨): د لرغونی فاوست صحنې چه شپاړسو ته رسیدې وروسته پنځه ویشتو صحنو ته ورسیدې. په دې کښې د اسمان پرولوگ په نامه یوه صحنه هم داخله شوه او د والپوگیس د شپې صحنه هم ورسره ضمیمه شوه. ددې صحنو فورم او ترتیب په آهنگ داره نثر او شعر لیکل شری دی . له ١٨٢٣ ع کال څخه وروسته

«١» د دوړو دې راز لوبو او ننداروته Pupenspiel وایی.

«٢» Fragment یو اثر چه ختم شوی نه وی.

«٣» Gretchen یوه وفاداره او دیوې لوړې کورنی پیغله نجلی ده چه له فاوست سره یې د ملگرتیا په ترڅ کښې یو زوی پیدا کړ.

ګوبټه غوښتل چه دفاوست نامکملي برخې پای ته ورسوی کومې برخې چه په دې وخت کښې لیکل شوی دی په دغو کښې درو مـا نتیك اغیزې په پوره ډول څرګند یدای شی هغه صحنې دادی :

هغه صحنه چه شیطان پخپله ځان مسخره کوی اورټی ـ بله دو الپورګیس نخت یوه ادبی مسخره کوونکي صحنه ده ـ وروسته بیا دزمبولیك Symbolik دسبك مواظبت هم ښیی . وروسته تردې په ۱۸۲۰ع کال کښې یې دهیلنا صحنه پای ته ورسوله . په ۱۸۳۱ع کال کښې ګویته دانامتواثر پای ته ورساوه اوله مرګ نه یې لږ وروسته خپور شو.

فاوست : دوهمه تراژیدی برخه په پنځو پردو کښې لیکل شوې ده .

دفاوست داشعار وداستان: شاعروایی ـ دا اثر ټو ټې شوې بڼې لری او په یو وارنه دی لیکل شوی. دپخوانیو مینو ـ معشو قو او ملګر وزاړه تصویرونه دی چه دوی پخپله مړه دی مګر روح یې ژوندی پاتې دی . البته کومو کسا نو چه شاعرته یې الهام ور کړی او دیوه شعر دویلو سبب ګرځیدلی دی نن په قبرونو کښې آرامه پراته دی او په بلې نړۍ کښې دی .

فاوست او تیاتر : دیوه تیاتر آمر او چلووتکی ـ شاعر او نندار چی درې اساسی کسان دی دوی غواړی چه په رښتیایو ډراماټیکی اثر او صنعت، ولیکی او ویې ګوری . دادیوه رښتیانی اوحقیقی شاعر لپاره ډیره مشکله خبره ده چه دا سې یویاد ګاریا داسې یواثر ولیکی چه دنندار چیانوخو ښ شی اوددوی داثرو په ذوق او علاقې برابر وی .

په اسمان کښې پرولوګ: لوی څښتن چه البته خپل مخلوق پیژنی فاوست هم ورته معلوم دی ـ شیطان ته امر کوی چه له فاوست سره کتنه اولیدنه وکړی خدای پوهیږی چه شیطان هیڅکله هم خپل شوم اوناوړه مقصدته نشی رسیدلای .

دښوو نکی دورځې په منا سبت

د جونګړې ملنګ

کمیدی ،انتقادی ، انتباهی ،اجتماعی ،تربیتی ،موزیکال
درام په څلورو پردو کښې
لیکوونکی :-قتیل خوږیانی.

اوله پرده

۱ــ شمروز خان درحیم خان پلار یوبی حسه اوبی علمه سړی
۲ــ سرمعلم ــ۳ رحیم خان دشمروزخان زوی
۳ــ چپراسی ــ۵ــ کاتب تحو یلدار ـ

.....

دیکو را سیون ـ
دسر معلم د اداري سامان او لوازم ۰

.....

خبرې

(په مجرد ددې چه پرده پورته کیږی سر معلم رحیم خان ته مخ راګرزوی او ورته وایی چه)

سرمعلم :ــ هلکه رحیم خانه ته خومې دعالی تحصیل لپاره انتخاب کړې چه لاړ شې او خپل تحصیل ته دوام ور کړې که خدای ر ضاوی چه سبا درنه یوغټ او ښه سړی جوړ شی اوخپلی ټولنې وطن او اجتماع ته خدمت وکړې څنګه په دې خو به خوښ وې چه لاړشی اودرس ووایې

رحیم خان : بلی صاحب ډیر خوښ یم

سرمعلم:ـ ته خو به ډیر خوښ وې ښایی چه پلار دې خپه شی او دار اسره و نه منی

رحیم خان: صاحب زه باید د ننی ژوند د تقاضا سره سم ژوند و کړم او پلار هم شاید چه زما د ښه ژوند طرفدار وی .

سرمعلم : ـ شابس ښه ته به که خیروی د نورو ملګرو سره سباته ځې نود خپل سفر کالی مالی او دلارې خرڅ برابر کړه .

رحیم خان : ـ ښه صاحب ډیره ښه ده (دا وائی او داداري څخه وځی)

چپراسی: ـ صیب تا خو رحیم خان انتراب کړو خو د ده پلار ډیر مضر سړی دی .

سرمعلم:ـ چپ شه ورک شه بی تهذیبه ته هم اوس د نورو دفترونو د پیاده ګانو په شان د خپل آمر نه زیاته کلا نکاری کوې بدبخته ولی دریشی نه کوې که سباته د دې چټل او چرک لباس سره راغلی وې بیا به د سره ګورم .

«په دې کښی شمروز خان کاکا چه د خپل زوی له انتخابه څخه خبر شوی دی وار خطا د مکتب لاره نیسی مکتب ته ورننوزی د اداري دروازه په زوره خلا صوی او ورننوزی » .

خان : ـ سلام الیکم .

سرمعلم :وعلیکم خان بابا په خیر راغلې هر کله راشې څنګه دې لار غلطه کړه ته خو کله نه راتلې کله کله راځیء ، ستاسی راتګ مو ږته سره زردی او د مکتب د پیشرفت لپاره زموږ سره لویه مرسته ده .

خان : ـ والله سر مالم صیب اوس هم نه راتلم خو زه خبر شوم چه رحیم خان دې په بل غم ککړ کړو .

سرمعلم : ـ نه خان صاحب خدای دې نه کړی .

غم ؟ د څه شی غم؟ دا خو مکتب دی د پوهې او تنویر ځای دی دا ځای او غم؟ ؟

خان: ـ هو کنه خوزه هم وایم چه دتنورځای دي دا غم نه دی څه دی چه رحیم خان دي په بل مرتب کښی انتراب کړو .

سرمعلم : ـ هوخانصاحب انتراب نه انتخاب .

خان: ـ هرشی چه دی کړو خوولی زمانه به هم پو ښتنه کوي ؟

سرمعلم : ـ ضرورستارضائیت خوپه کښی شرطدی تانه سلا ،مصلحت غواړواو بیابه هغه کار کو و .

خان. ـ که زمارضائیت په کښی شرطوی نوزه خو بالکل خوښ نه یم چه رحیم خان رانه بیل شی دمور یو نازولی زوی دی دمور زړه به ئی ورپسي وچو ی .

سر معلم.ـ خانصاحب تاسي باید په د ي خوښ شیء چه زوی دي تحصیل و کړی اوسباور نه که خیروی یو غټ مامور جوړشی

چپراسی: اینی مادرته نه دو ي چه خان کاکاپي خپه کیږی خوته راته په غوسه شوي

سر معلم : ـ چپ شه ور ک شه یوځلی می درته ووي چه دمچ په شان په خبره کښي مه رالویږ. کم عقله

چپراسی: ـ بنه ده نه رلویږم دازه چپ

خان : سر مالم صیب ما ته خدای ډیر شته را کړی د ی زه دزوی کارداری ته څه احتیا ج نه یم کوم غریب سړی و ګوره په کښي ورټیل ئی وهه .

سرمعلم : خان بابا ! خانان او غر یبان باید چه دواړه د علم له لاري تکمیل شی او قوم ته خدمت و کړی مو نږ او تا سي د ممدي وطن اولاد یو .

وطن زمونږ او ستاسی کار ته ستر گی نیولی دی مونږ او تاسی چه کار او خد مت ونه کړو څوك به ئي و کړی .

خان : ـ خدمت ! (هن) د دي خدمت لپاره هغه خلك پیدا کړه چه مدام ئي خدمت ونه کړی .رحیم خان خوځه غریب نه دی چه ته ئي دخدمت لپاره لیږي .

معلم :ـ خانصاحب ډېره ښه مهر بانی دې و کړه څوك چه علم لری او مال نه لری هغه غریب نه دی بلکه غریب هغه دی چه علم نه لری که څه هم په کروړو نو روپی ولری شاعر وائی:

نه دی غریب هغه هلك چه مال دولت نه لری
غریب هغه دی چه بې علمه بې هنره گرځی

بله دا چه خانصاحب ته پخپله فکر و کړه چه که معارف ته خپل اولاد ور نه کړو زراعت ته ئې ورنه کړو ، عسکری ته ئې ورنه کړو .په معابرو کښې ئې شامل نه کړو نو ته وایه چه څوك به ددې خپل وطن لپاره کار و کړی ؟ او څوك به ئې په درد وخوری ! خانصاحب دا ډېر د شرم ځای دی چه نور جهان د علم او معرفت په برکت په اسمان کښې گرزی او د سپوږمی ځمکې قواله کیږی او مونږ په سپیرو خاورو کښې رغړیږو .او نوروته مو وازې خولې نیولې دی . مونږ باید کار و کړو زحمت وباسو . تر څو چه خپله له پښو لو یدلی ټو لنه په پښو ودرو و او د جهان دروانې قافلې پسې ئې و ر گډ ندی کړو نو چه ته خدمت ونه کړې او زه ئې ونه کړم نو ته وایه چه څوك به ئې و کړی؟

خان :ـ درسته ده هر سړی باید کار و کړی خو زما زوی ډېر ناز ولی دی مه ئې رانه بیلوه زه پې ډېر خپه کیږم.

سر معلم :ـ هیڅ امکان نه لری هغه اوس د هیئت له خواڅخه انتخاب شوی دی دا د معارف مقررات نه شم ماتولی وفرمایئ په مخ مو ښه ! دا زه منلی نه شم .

خان :ـ خیر که ژوندی وم خلاص به ئې کړم او کنه نو وی به (داوائی اووځی)

چپراسی :ـ سر مالم صیب ! خان کا کا د ې چتی خپه کړو چه هغه خوښ نه دی خو ما ئې په عوض ولیږه کنه دعا به هم درته کوم .

سر معلم :ـ چپ شه بد بخته مه غږیزه ستا ددې خبرو سره څه‌دی اوسقاله.

چپراسی :ـ بد خومې ونه وې ښه ده دا زه چپ.

(په دې‌وخت کښې کاتب تحویلدار را ننوزی) کاتب تحویلدار:ـ سلام‌علیکم.

سر معلم :ـ وعلیکم میرزا تحویلداره څنګه راغلې؟.

کاتب تحویلدار : ـ صاحب یو د بیچارګی عرض‌لرم چه که وخت‌لرئ چه درته وې‌وایم خو د هغې بلې ورځې په شان را باندې قار نه شی.

سر معلم :ـ په دې شرط چه ډیرې خبرې به نه کوې‌او ماغزه‌به مې نه‌خورې.

کاتب تحویلدار :ـ صاحب شرط حرام دی . لکه چه بزرګانو فرمائلی دی چه شرط حرام دی ، تاسې هم په دې عقیده او سئ چه شرط حرام او زه پخپله شخصاً وم اویم او یم به چه شرط حرام دی.

سر معلم :ـ چپ ،چپ.

کاتب تحویلدار:ـ صاحب‌چپ‌له‌خاموشی څخه‌اخستل‌شوی‌دی‌لکه‌چه‌بزرګانو هدایت‌فرمایلی‌دی‌چه‌خاموشی له‌مطلق‌سکوت څخه‌عبارت‌ده‌او‌مطلق‌سکوت څخه‌دا‌خیجی چه دبنده اوستا دغلام اعنی کاتب تحویلدار په تحویلخانه کښې تله‌وجودنه‌لری.

سر معلم :ـ او هو، کاتب تحویلداره مې دې کړمه‌تله دې‌سر وخوره.

کاتب تحویلدار : ـ ها ها ها سر معلم صاحب ایتیاط ما یو وخت په کشاف المقلوبات کښې لوستی وو چه تله هم د بې ذیرو حو آ شیا آ تو له جملې څخه ده فلهذا په پورته ډول عرض شوه چه‌تله‌خوله‌نه‌لری‌او زماسر نه‌شی‌خوړلی.

والسلام

سر معلم :ـ اوه . خدایه ! په غضب شې کاتب تحویلداره ددومره فلسفی‌ویلو سره دې مطلب دې څه دی چه تله‌په تحویلخانه کښې وی.

چپراسی: ـ تحویلدار صیب ځان تلې که ما؟

کاتب تحویلدار: ـ لکه چه ما په محبوب الاکتشافات کښې ملاحظه کړې ؤ او لوستلې ؤ مطالعه کړې ؤ اولېدلی وو د پورتنی کتاب په حاشیه کښې دا سې لیکل شوی وه چه : هر کله یو نوکر دخپلو بادارانو په مقابلا تو کښې چه عبارت له جنابات سرمعلم صاحب اوما څخه دی ستا په شان جاهل بې معنی، لاابالی وغیره وغیره ژبه اوزده کړی فوراً دموقوفاتو امر مصدر ات وفرمائی وـلام کاتب تحویلدار

سرمعلم :ـ کاتب تحویلداره نور چټیات بس که.

کاتب تحویلدار:ـ صاحب څه شی دې وفرمایل قربان شم چټیات له چپو له څخه مشتق دی لکه چه بزرګانو فرمایشات فرمائلی دی چه هر څوک چټیات وایی هغوته چپوله ګوی وائی اوزما کمینه عرض ستاسې په حضور کښې دا دی چه زه نه ځان تلم اونه دابدبخت پیاده بلکه غواړم چه دمقرره اصولاتو په قرار دمحروقاتو لرګی پیاده ګانو ته ددې نفری هیئت په مخ کښې وسپارم اودتحویلخانې قلفائې په دسخط مهر اولاك کړم چه دمحرو قاتو لرګی بې توله ونه وزی اومادجنسیاتو په د فاتر و کښې متباقی نه کاندی دغه امید لرم والسلام

سرمعلم:ـ کاتب تحویلداره خدای دې یارزتا اصلاح کړی اویادې په خیر سره ورك کړی درومه نورمامه په عذابوه تله درته اخام.

(کاتب تحویلدار غم غم کوی وځی اوپرده ورو ورو لویزی.)

دوهمه پرده

خلك

۱-بګړ :دخان نوکر .

۲-رحیم خان :دشمروز خان زوی

۳-شمروزخان :- درحیم خان پلار

٤- کاتب تحویلدار؛-

❀ ❀ ❀

دیکوراسیون

دخان د کورلوازم (بالښت، نالی، پتنوس او چاینکی) -

خبرې

(دپردې دپورته کیدو ٔسره سم بګړ د کور دسامان په صفائی بوخت دی او دا سندره دسازسره وایی:)

وپیژنیٔ ماچه زه څوك یمه

دلته کوم څه د کوم توك یمه

❀ ❀ ❀

زه دلته دخان صاحب نوکر یمه

کله زه د ځان صاحب نوکر یمه

زه ئې په خدمت کښې مدام روك یمه

❀ ❀ ❀

خانصاحب دزوی په غم کښې تللی دی

کله دی په ښه زما راغلی دی

زه نوروته پوی او دوی ته پوك یمه

زه‌دخان په مخکښې غږیدی نه‌شم
ناست‌چه وی نوغږ پورته کوی نه‌شم
وه‌چه وځی راډیوپه شانتی کوك یمه

(دسندری دخلاصیدلو سره‌سم‌رحیم‌خان راننوزی)

رحیم خان :- هلکه بګړه پلار می چیرته دی؟

بګړه: آسلام‌الیکم خان بادارجان خانه‌هغه‌خوستاله رختخواوه‌خبرشو. . .

رحیم‌خان: رختواو. دځه‌شی‌رختواو. ورك شه

بګړه:-ورك شم ولې مې ور کوې ولې‌ته نه پوهیږې څه؟ رختخواوهغه څه دی چه سړی‌دلشی لپاره ونیول‌شی لکه‌ته‌چه‌یی دبل‌مرتب‌لپاره رختخواو کړې .

رحیم‌خان:- چپ‌شه لوده رختخواو.رختخواو څه‌شی‌دی‌انتخاب‌ولې‌نه وایی؟

بګړه:- زه‌په‌دې خبرو نه‌پوهیږم‌خوخانصاحب رختخواو، رختخوویلی نو ، او همداسې روان‌ؤ .

رحیم خان :- ښه نو بیاځه وشوه .

بګړه :- څه وشوه . خیرنوته وږې‌چه زه فکر و کړم چه بیا څه وشوه .

رحیم خان ،- ورك شه بد بخته ....

بګړه - هو رښتیا با دار جانه را په یاد شو خو خا نصاحب‌مرتب ته ورغی‌چه له رختخواوه دې- خلاص کړی نو .

رحیم خان :- گوره بدبخته یو ځلې مې درته‌ووې چه رختخوا و مه وایه انتخاب وایه خو ته په نیمه نه پوهیږې .

بګړه .- والله بادار جانه که رښتیا د رته ووایم ژبه مې ورباندې‌نه چلیږی .

رحیم‌خان : - (دځانه سره) اوف خدایه داځه وشوه . خدایه ته خوو کړې چه سر معلم صا حب ز ما د پلا ر خبرۀ و نه منی ځکه که د پلا ر خبر ه مې

ګټلی چه په سرئې بادوې هم خلاصه به ئې نه کړې .

رحیم خان :ـ پلاره دنیا دلاس خیری ده هیڅاته نه پاتې کیږی . کوم شی چه تر آخره پوری دانسان ملګری وی او هیڅ وخت تړې نه بیلیږ ی هغه علم او کمال دی . د دنیا او آخرت عزت او رسوخ په علم او پوهه ګټل کیږی

خان :ـ ستا ډېرې یادې دی ډېرې یووارمې درته ووې چه قراری په کور کښینه او چرچې کوه .

رحیم خان :ـ زه محض په چړ چو خپل عمر صرفول نه غواړم، ځامه غواړم ، کمال غواړم عمرمې مه بر با دوه . پلاره دخدای لپاره زه خو ستا ګران زوی او دزړه ټوټه یم دښمن خو دې نه یم .

خان :ـ واوره بګړه دا اوس دښمنی شوه .

بګړ :ـ باداره ماددې زمانی زامن دی دوست او دښمن نه پیژنی او دواړو ته په یوه ستر ګه ګوری .

زماهم همداسې یوسپین ستر ګی زوی ؤ اخرمی له کوره وشړلو (تماشا چیاتوته مخ را ګرزوی اوپه قراره وائی چه) ـ دروغ والله که می تراوسه وادم کړی وی هسې مثال دخبرې .

خان :ـ بګړه ستا اوس د اخیال دی چه زه ئی هم وشړم .

بګړ ـ نه با داره خولږسپین ستر ګی دی .

رحیم خان ـ پلاره ! دا زما اخرنی عرض دی خواهش کو م چه و ئې منیء که نن زه له تعلیم او تحصیل نه پاتې شم نودقیامت په ورځ به ز ما لا س ستا د مبارك ګریوانه پورې نښتی وی که غاړه خلاصوې نوما له د ې کا ر ه مه منع کوه . ملنګ جان دپښتوپیاوړی شاعر وائی چه ؟؟

وختی چه محروم له علمه زه ملنگ جان پاتې شوم بندبه وی قیامت کښې زما لاس دچا گریوان سره. نو پلاره. زما به لاس وی او ستابه گریوان وی.

خان ـ الکه رحیمه نوره خوله ونیسه . چپ ! ته اوس غواړې چه په ژوندونی مې تربورانو ته میراث کړې ته خوبې غیر ته ئې نه شرمیږې ما به په تربو راتو کښې و شرمو ې .

رحیم خان ،ـ ښه ده پلاره ! زه به خدای ته صبر کوم (داوائی او ، له کوټی څخه وځی او کاتب تحویلدار راننوزی .)

کاتب تحویلدار :ـ خانصاحب اجازت دی چه ستاسې داطاقاتو، سالونا تو ته داخل.

خان :ـ هو هوولې نه اجازه ده راځه راځه ښه چیرې وې جناب کاتب تحویلدار صاحب. او څنگه شو چه زموږ غریبا ناتو پوښتنه دې و کړه .

کاتب تحو یلدار :ـ صاحب غریب له غربت څخه اخستل شوی دی او پیسې له ثروت او ثروت له د ولت او دولت له هستی او هستی له جا یداد څخه عبارت د: فلهذ امعذا لک والا سف. او وه زره او درې سوه نه پنځوس افغانی او یو شپیته پوله دمحروقاتو او نورو چکاتو له در که چه اخیستی مې وه باقیاتات یی راباندې حواله شوی دی. او هم دخدای په فضل او مرحمت له کاراتو او اموراتو څخه موقوفات شوی یم.

و السلام کاتب تحویلدار

خا ن :ـ بگړه ته فکر و کړه چه ددې کاتب تحویلدار په خبرو څوك پوهیږی څوك در ته معلوم دی که نه.

بگړ :ـ صاحب یوسړی .

خان ـ څوك؟

بگړ ـ یا داره ته ودرې چه زه فکر و کم رښتیا راپه یاد شو زه په خپله .

ومنل شی اوله تعلیم نه پاتې شم نوزه په دې یقین لرم چه نازولی ژوند به می خوار و زار تیر شی .

خدا یه ته خو مې د پلار په زړه کښې رحم پیدا کړې چه له دې ظلمه لاس واخلی او ما خپل تحصیل ته پریږدی . که دتعلیم نه پاتې شوم نوروزګار به می دبل نوکری ته محتاجه کړی .

بګړې : ــ ښه خوشحاله ئې چه له رخنخواوه خلاص شې داخوځه ظلم نه دی ته ودرې چه خانصاحب راشی والله چه تر څو ورته ونه وایم نوکری څه شی دی چه تا اوس د خلکو نوکری ته زړه ښه کړی دی زه چه دا کار کوم والله چه د زړه نه می یو خدای خبر دی .

رحیم خان : ــ خو بس که زه له تحصیل نه پاتې شم نو زما د زړه ته به هم خدای خبر وی .

بګړه ته او خدای چه راسره ملګری شه چه پلار مې منع نه کړی .

بګړې : ــ جل جلاله (په خندا سره) بند ښه ستا او س دا مطلب دی چه ما په خان بی آبه کړې او پې ومې شړې ته خو ئې زوی ئې خو مونږ به د پولی ټک ته پې کښوې والله که دې له سره ملګری شم .

(دوی په همدی خبرو کښې دی چه خان کاکا رانوزی بګړ وارخطا کیږی پاخیږی او وائی چه ؛)

سلام الیکم بادارہ !

خان : ــ والیکم بګړه بیا دې څه غال مغال شروع کړی دی ټوله ورځ ته ئې او چټیات .

بګړې : ــ اینی ما خو رحیم خان ته ویل چه ما به پې و شړې او ، دوې

چه ته می ملگری شه والله که دې ملګری شم ملګری می‌شه . دغه دی.

خان : ـ ملګری؟ د څه شی ملګری ؟

بګړې : ـ څه خبر یو دا رحیم خان و ائی چه ...

(رحیم خان ئی خبر ه پر ې کوی .)

رحیم خان :ـ چپ شه ورك شه . دا خوشی کم عقل دی‌په خبره نه پوهیږی چټی لګیا دی . بنه پلار ه څه دې و کړه ؟

خان : ـ له چا سره ؟

رحیم خان : ـ له سر معلم صاحب سره .

خان : ـ ته زما زوی ئې که د سر ما لم ، چه زه د ې و نه لیږ م سرما لم خود ې نشی لیږ لی . زه خو گو ر ه همیشه ستا په خو ښا لی کښې هڅه کو م او ستا د بنه ژوند طرفدار یم .

بګړې :ـ هو کنه باداره دا خو ور کوټی دی په دې خبرو څه پوهیږی. پلار خو په زوی‌ډیر مهربا ن وی، لکه ته چه په رحیم خا ن مهر بان ئی هو ښیا ران وا ئی چه : د پلار زړه په زوی او د زوی په کا نی .

رحیم خان : ـ بنه بس که اوس تقریر پر ید ه ورك شه .

بګړې : ـ بنه د ه دا ز ه چپ .

رحیم خان ـ: پلاره زه خو په دې پوهیږم چه ته له ما سره ډېره مینه‌لرې اویوه گړی مې هم له ځانه بیل نه غوا ړې مگر پلاره که ته زما بنه ژو ند غوا ړې نو ما پریده چه مکتب ته لاړ شم او خپل تعلیم ته دوام ور کړم .

خان : ـ پریده زویه ددې خبرو پسې مه گرځه چټی خپل ماغزه‌مه‌خرابوه د مرتب ،مرتب پسې مه گرځه . مرتب ته څه ایتیاج لرې‌دومره دنیـامې درته

خان ـ ښه ده نو ریې څه ووې .

که رښتیا راباندی وا یې باداره همدومره پوه شوم چه دخدای په فضل له کاره موقوف شوی دی

خان ـ ښه کاتب تحویلدار صاحبه ته دلته څه ته راغلې .

کاتب: صاحب! ماددې لپاره چه له تاسی څخه مقروضات و کړم دلته خپل تشریف شریف راوړو چه لس زره افغانی چه مناصفه یې پنځهٔ زره افغانی چه د هغې نیمائی دوه زره او پنځه سوه افغانی کیږی ماته تر فصله پورې په طور سودة القرض والرواج فی العام تادیات وفرمائی

والسلام کاتب تحویلدار

بګړ:ـ باداره داپه خبره کښی هم دستخط کوی .

خان:ـ یوه هفته مهلت را که له یوې هفتې وروسته به بیاسره غږیږو .

کاتب :ـ جناب خان صاحب تاسې حقیقتاً چه یولاپوک سړی، یومتلون المزاج اومتشکک الفکر وغیره وغیره سړی ئی ء. چه زماسره مو پخواله دې په څومره په خوږه ژ به اوداړه ماری ګوزاره کوله اواوس دا درې جمعی کیږی چه ماڅلورمې جمعی دمراجعت او اقدام فرمائی ء څنګه چه تاسې ډیر دروغجن یاستی ء زه ستاسې له مقروضا توڅخه منتصرف یم اوستاسې له اطاقاتو څخه اشراف وړم. دخدای پامان.

(کاتب تحویلدار وځی اوپرده پریوځی)

دریمه پرده

خلک

بګړ :- د رحیم خان نوکر

رحیم خان:- دبګړ بادار

سازنده ګان

دري کسه قمار بازان. - درحیم خان یاران

دیکورا سیون

(درحیم خان د کور لوازم چه په دوهمه پرده کښی لیکل شوی دی)

خبري

(دپردي دپورته کیدلو سره پیوسته بګړ چه دځای په پاکولو مصروف دی دځانه سره لګیا دی وائی چه.)

بګړ: ـ عجب بادار خدای درکړی دی دپلار ئي په یوه روپی بي ځایه مصرف زړه چاودیدلو اوده چاری ورپسي راخستی ده په سرئي بادوی دنرزوی دی ربنتیا چه پلار ګټلی زوی ته کوم اهمیت نه لری که هر څومره ورته وایم.

باداره! بي ځایه ځوانی پریده. داخلک چه نن درنه راتاودی ټول دخپل مطلب یاران دی نن چه پیسی ورته مصرفوي او غوړي غوړي میلمستیا ګانې ور کوي یاوان دي دی که سبا خدای نخوا سته د نیستی خزان در باندي راغی دا یو بم په ستر ګوو نه ګوري .

خودی راته د قاره سور واو ړی چه ورك شه ته په دي خبرونه پو هیږي چتی بکواز مه کوه خوزه د مجبوری نه چپ شم او بیا دفیل مرغ په شان چرت وهم

ځکه چه زورمی ورسره برابر نه دی.

هو ښیا ران وائی چه « - دوستان او د ښمنان د بد بختی او مصیبت په‌ورځ معلومیږی » او یادا چه «نیستی ددوستانو تله‌ده »حقیقی دوستان هغه دی چه په بده‌ورځ د سړی په کار شی .

د ښې ورځې او عیش و نوش یاران خو ډیر دی که زه دې خپل با دار ته هر څه وایم دی وائی چه : فلسفه پریده چټیات مه وایه.

اگر چه ماته یې څه تاوان نشته خو خدای دې د ده پلار وښښی هغه را سره ډیره ښه ګذاره کړی ده نو په ده مې ځکه زړه در د کوی . مګر افسوس چه زما وینا ورته‌داسې ښکاری لکه سړی چه اوښ‌ته رباب وهی .

که څه هم اوس دو مره شی ور سره نه دی پاتی د پلار مال او دولت ئې په بې ځایه ځوانی،قمار اوچرسو برباد کړو همدا یوځ کلا پاتی ده که خیر وی نور فیصله دی . مګر په بادو سپور دی له مستی نه نه لویږی.

اوس ګوره چه څه کاکه کاکه تیار خواره ځوانان ورسره راشی والله چه دوی دلته راځی دومره زور راکوی لکه ما چه خوری.

(په دې کښې ټك ټك کیږی) بګړ : (خیردې وی چه بیا کوم داړه مار راغی)څوك ئې ؟

سازندګان . مونږ یو .

بګړ. ـ تا سې څوك یی ؟.

سازندګان .ـ مونږ سازندګان یوخان شته ؟

بګړ .ـ نه نشته (د ځانه سره فکر کوی ولې ورته وایې چه نشته پریده چه راځی د بادار تر راتګه خو به دې خپل سات تیر کړې)هوراځی.

(سازندگان را ننوزی)

بگړ ، ـ په‌خیر راغلی ء وه‌نام خدا ستړی مه شیء اوس به که‌خیروی‌خان د خپلو یارانو سره راشی تاسی تر آغی خپل سر مر برابر کړی ء

(دوی په همدې خبرو کښې دی چه خان د خپلو در و کسو ملګرو ثمین ، سمندر او نور وز سره را ننوزی) .

خان ـ نورو زه یاره نن مې‌سیل‌ته ډېرزړه شوی ؤښه‌دی‌چه دا سازندګان خو په خپله راغلی دی

نوروز ـ هو کنه خانه دومره خوبې طالع نه یو .

سمندر . ـ دا ټول ستا برکت خانه ...

بگړ . . ـ دا ټول زما برکت دی که مااجازه نه وای‌ورکړی‌ه‌وی‌راتلی‌شول!

خان ـ چپ شه ورك شه ستا برکت دی برکت والا

بگړ:ـ مونږ څه‌خبر یوچه تادبرکت غونډی دځانه سره‌راوستی‌ده .

خان ـ وایم‌چه چپ‌مه غږیزه احمقه .

بگړ:ـ بادار جانه قربان دې‌شم‌په‌غوسه کیږه مه زړه‌دې رانه‌ویستلو.

خان:ـ بگړه چپ .

بگړ:ـ ښه دازه چپ. نه‌نه‌توبه چپ‌نه په‌غوسه کیږې به‌نه‌یوه بله‌خبره‌می‌په‌دې زړه کښې گرزی که وئی نه‌کم زړه به‌می وچوی .

خان ـ وی که‌خو چتیات به‌نه‌وائې .

بگړ ـ باداره خبره‌خوداده‌چه‌ته مانه تمخارا کوې‌خودلاسواوپښو تمخارا کوې چه‌په‌لاسواوپښو کاردرته کوم نودخولې تمخاخو نه را کوې چه‌زه چپ شم که خوله‌مې په‌اجاره اخلې نودهغې به بیله تمخارا کوې .

خان:- چپ شه ورك شه چټیات پریده .

بګړ:- ښه ده دازه چپ.

شمین:- ونیسیء کنه د ساز سرشته ونیسیء خانه! دوی به ساز کوی او مونږ به خپل د ولګوو .

خان:- ډیره ښه ده استاذه شروع کړه) سازندګان په ساز شروع کوی او دوی په قمار ګرمیږی سندر غاړی هلکان سندرې وائی او خان دلوټو امیلونه ورته جوړوی او په غاړه کښې ئې ورآچوی. ساز او قمار دواړه ګرم دی. خان په بیه کښې دی بدراځی نغدې پیسی چه څه ورسره دی ټولې بایلی بیا بګړ ته مخ را ګرزوی او ورته وائی چه.)

خان:- بګړه ! هله کورته لاړشه اوروپی راوړه

بګړ:- با داره کور کښې خو نغد یو پول هم نشته ځمکه دې خلاصه کړه.

خان:- زه در ته وایم چه منډه. لاړشه دهر ځایه ئې چه کوې روپی به راوړې.

بګړ:- بادار جانه دچانه ئې راوړم دپلار ځمکه خودې ټوله خرڅه کړه او په قمار دې ووهله یوازې دایوه کلاپاتې ده که کوم سند مند دې په جیب کښې وی نوره خودخدای هیله ده. خو بادارجانه که زمامنې راشه بس ئې که دایوه سر پناګی ځانته پریده دپلار دلاس نښه دې ده .

خان- چپ احمقه .

(دجیب نه سندراوباسی هغه هم بایلی او بیاد کلا دوږودی)

بګړ:- د کلادو خودې کیښود چه هغه د کنج کوټه دې پلارماته رابښلی ده هغه ورنه وباسه چه زما کوټه بیه نه کړې.

خان:- چپ غږیږه مه ټول خار ته را کوې بدیخته

(کلاهم په قمار کښې بایلی).

بګړ.- د کلانه دې هم ځان خلاص کړو

خان:- ستا کار نشته زما خپل مال دی.

بګړ: - پلار ګټلی زوی ته اسان دی که په خپله دې ګټلی وای او لاس دې پری زهیر شوی وای هیڅکله به دې دا کارونه نه وای کړی.

خان: - چپ شه ورك شه قسم دی چه په دی تمانچه دې عمری غلی کوم.

بګړ. - چپ شه؟ څنګه چپ شم زما په تا زړه خوږ یږی.

(خان ته غصه ورځی تمانچه را اخلی او بګړ پرې ولی قماربازان او سندرغاړی چه د بګړ مړی په وینو سور ګوری تښتی اوځی. رحیم خان هم وارخطا کیږی غواړی چه وتښتی هر پلو ته چه ورځی واهمه ئی نیسی او وجدان ئی تهدیدوی.)

(دوجدان غږ - هاهاها. - بدبخته رحیمه څه دې وکړه پلار ګټلی دې برباد کړه قمارباز شوې، چرسی شوې، زررنګه فجائع دې وکړه په هغی دې قناعت ونه کړو اخر په قتل مرتکب شوې او خپل خیرخواه نو کردې و وژلو هاهاها په قهقه خندا.

تاته دغریب مرګ دچرګوړی قدر اهمیت نه درلود. زردی هو! زردی چه دخپل بد عمل په سزا ور سیږې.)

(رحیم خان وارخطا آخوا دیخوا ګرزی د سخت فشارلاندی راځی. اووائی چه.) ته څوك ئی ء.

وجدان. - ها ها ها (په قهقه خندا). -

ته ما نه پیژنې؟ زه ها ها ها زه ستا وجدان یم وجدان زه هغه څوك یم چه په ما باندې دې پښی کېښودلې اود پښو لاندی دې کړم بد بخته ولې. هاهاها.

رحیم خان. - وجدان! وجدان!!

(داوائی اخر چیغه وهی ضعف کوی او پرځمکه راپریوزی. پرده کش کیږی)

څلورمه پرده

لس کاله وروسته

خلك

رحیم خان . ـ د جونګړې ملنګ

غاڼول : ـ د رحیم خان هم صنفی

غوڼې : د غاڼول بڼځه .

❀ ❀ ❀

دیکور را سیون

(یو ځنګل او د ځنګل تر څنګ یوه جونګړه ، کند او کچکول په کچکول کښې د وچې ډوډۍ څوڼې)

❀ ❀ ❀

خبرې

(دپردې دبیرته کیدلو سره سم غاڼول د خپلې بڼځې غوڼې سره ځنګل ته د هواخورۍ لپاره راوتلی دی اودخپلې بڼځې سره لاس په لاس چکروهی) .

غاڼول . ـ څنګه بنه هواده مازیګر نی زیږی لمرددې ځنګله سیمه په خپلو زرینو او طلائی وړانګو زرینه کړی ده اوبیا ستا بڼکلی اوزیبامخ په کښې بلشان اثر اچولی دی .

ګرانې ! ر بڼتیا چه د مینې او محبت نه په غیر بنه ژوند نشته .

زړه د مینې او محبت کور دی او دژوندون سټنه پهمینه او محبت ولاړه ده خوږ اوبنه ژوند هغه دی چه په مینهاومحبت تیرشی . پهتیره بیا دبڼځې او میړه تر منځ د مینې او محبت خوږ ژوندهغه و خت منځ تهراځی چه ځوانان اوپیغلې په انتخاب کښې سره آزادې وی یعنی بڼځهپه خپله خوښه میړه . او نارینه په

خپله خو ښه ښځه ځانته انتخاب کړی خو په شرط ددې چه د اسلامی مقر را تو نه وتلی انتخاب نه وی

غوټی.-(په مسکی خوله او خندا) بالکل (داو ائی او غاټول لږ شانته ټپل وهی او ترې لری کیږی)

غاټول .-هه هن (په خندا)

(غاټول او غو ټی دواړه دساز سره لاندنی لوبه شروع کوی)

لوبه

جار شم لتا نه- وی ښکلی جانانه تابه چیرته لټومه

❀ ❀ ❀

ملالو ستر ګونه دې جار شم قربان قربان دې له رخسار شم

جار شم لتانه

وی بې- غیر لتانه به څو شپې سبا کومه

❀ ❀ ❀

نوم دې زما په زړه زر غون دی ځکه احو ال می دمجنون دی

جار شم لتانه

وی- نا مهربانه تابه چیری ووینمه

❀ ❀ ❀

ته می شیرینه زه فرهاد یم ستاد دیدن پسی نا ښاد دیم

جار شم لتانه

وی شاه خوباته په غم عمر تیرومه

❀ ❀ ❀

تاددیدن پسې کړیږم تل دنا رنج په شا ن زیړیږم

جارشم لتانه

وې- دغه ناسور زړګی به چیرې ګرزومه

چه کو مه ورځ په تا شیدا شوم زه قتیل غم کښې مبتلا شوم

جار شم لتانه

وی- دزړه درمانه څوبه اوښکی تویو مه

❀ ❀ ❀

(دسندرې د خلاصیدونه وروسته غاټول غوټۍ ته مخ راګرزوی اوورته وائی چه:)

غاټول :- ګرانی اګر چه ددې ځنګل سیل او تماشا ډېر خوند لری اماڅنګه چه نا وخته دی بهتره ده چه په قراره ،قراره ترې رهی شو.

غوټۍ: - ډېره ښه ده ځه چه ځو .

(دا وائی او لاس ترلاسه د ځنګل څخه را وځی)

(د جونګړی ملنګ په جونګړه کښې ناست دی او سر ئی په زنګا نه ایښی دی . سر له زنګانه څخه را پورته کوی . د وچی ډ وډ ی ټو ټې له کچکول څخه را اخلی خولی ته ئې نژدی .کوی څه خیال ورځی ډوډۍ بیرته په کچکول کښې ږدې او وائی چه) -

ملنګ .- (سوړ اوسیلی اوباسی) ، خدایه دا څه حال او دا څه ژوند دی چه په ما باندې تیریږی مال ،دولت عزت او دارائی ټوله لاړه.

پلاره اوس دې خدای وبښه څه شوستا هغه مال او دولت هغه دارائی اواستعداد چه اوس ما له دې ورځې څخه خلاص کړی .تعلیم او تحصیل ته دې پر ینښوم اوس مې دغه حال دی چه مخ په زوال دی کا شکی چه ته ژو ندی وای او زما ګوز اره دې لید لی وه . کار مار هم نه پیدا کیږ ی که پیدا شی له لاسه مې نه کیږی او پی شرمیږم خیټه خو اړه او تن لباس غو اړی مګر دا یو هم درك نه لری . نفسه ته وې چه په دې فجائعو دې مرتکب کړم . چر سی دې کړم ،

قمار باز دي كړم ، قاتل او خونى دي كړم او بالاخره د جو نگړى ملنگ دي را نه جوړ كړو .

خدايه ته مى و سيله‌ساز شي .زه خو نور څوك نه لرم چه په‌دردمي و خورى يارانو خورانه لاس واخستو هغوى ټول د ښې ورځى ياران ؤ . بگړه خداى دي و ښښه بې ځايه مي و وژلى تاسره زما د ښه ژوند فكر ؤ ، مگر زه ؟ هو زه مغرور وم•جانى وم خدايه ته پوهيزى او كا رونه د ي .

غزل

خدايه مل زما شي څوك نشته بى لتا
رحم و كرم دي غواړم حال ته وينې زما

❀❀❀

داژوند دغه روزگار دى دځان‌په غم اخته يم
ژړ يږ مه هر چا ته مسكين يم بينوا

❀❀❀

له علم و له تعليم نه پلار پاتې كړم تحصيل نه
حاصل د ژوند و ن داشو چه شومه خوار گدا

❀❀❀

دولت ؤ مال مي لاړو احتياج مي شو نصيب
په بده ورځ اخته يم محتاجه د هر چا

❀❀❀

د جهل لوى مرض نه حاصل منت خوارى ده
قتيله ځان دي سا نه د جهل له بلا

❀❀❀

(دوجدان عز . ـ هاها ها !!) .

بد بخته رحیمه څه دې وکړه او څه حال ته ورسیدې وګوره دا چه تا ته را روانه ده او غواړی چه تا استقبال کړی . آیاته پوهیږی چه دا څوك ده ؟ که تا ځان په دې بد بختی نه وی ککړ کړی نو داد سعادت شهی ستا وه اوس ګرزه او ملنګی کوه . ها ها ها . ها ها ها .

رحیم . ـ ته څوك ئې ؟

وجدان :ـ هاهاها . هاهاها . زه هوزه ستا وجدان ستاشریف ملګری. بد بخته قاتله خونی اوجنا ینکاره . . .

رحیم: ـ بس، بس (داوائی اوچیغه وهی ضعف کوی اوراپریوزی . غاټول چه دده چیغه اوری بیرته ورته راګرزی . ګوری چه رحیم پړمخی پرځمکه پروت دی غاټول ئې راپورته کوی . دلاس او پښوتلی اوزړه ئی مږی رحیم خان سترګی غړ وی غاټول، ته ګوری او وائی چه؛)

رحیم؛ ـ ته، ته، ته څوك ئې زه جانی یم زه قاتل یم، چرسی او قمار بازیم پرې مې ده چه په بدحال او بده ورځ له دنیانه سترګې پټې کړم زه د رحم وړنه یم په ما اوپه هغه چاچه زما په شانتې دځان اوجامعې میکروب وی رحم نه دی په کار زما ژوند دژوند توهین دی زه دهیڅ قسم رحم وړنه یم زما سره مرسته اویه ګناه ده بیرته چه په همدې جونګړه کښې مې همدا کچکول سرته ایښی وی اوساه مې وخیجی .

غاټول ـ رحیم خان نه ئی ؟

رحیم .ـ هوزه رحیمی یم پرونی خان اوننني ملنګ .

غاټول ـ خدایه زه لتانه ټول شکر ګزاره یم چه خپل ورک امید دې راپه لاس

کړو او بیا مې رحیم خان په ژوندونی ولید

رحیم:- ای دخیر خاونده ته څوک ئې چه دخوارانو د سوی زړه په کار شوې.

غاټول:- زه هغه غریب یم چه تا به را ته همیشه په سپکه سترګه کتل اوله څنګه به دې شړلم زه ستا سې د دهقان زوی غاټول یم.

رحیم:- ته؟ ته غاټول ئې؟ ته غاټول ئې؟؟ (په رپیدلی آواز).

غاټول:- هوزه غاټول یم ستا هم صنفی غاټول

رحیم - غاټول په خیر راغلې (روغبړ ورسره کوی)

غاټول - ښه رحیم خانه په تاڅه چل وشوته خود ډیرې هستی خاوند وې مال، دولت او دار ئی دې څه شوه؟

رحیم - صیبه! څه پوښتنه کوې مال، دولت دارائی او استعداد مې ټول به بې ځایه ځوانی، چرس او قمار برباد کړو. بګړمی وو ژلو لس کا له قید مې تیر کړو او اوس ددې جو نګړې ملنګ یم. خو ته... څه کار.

غاټول - زه اوس له مکتب خلاص شوم ډیر وخت په تحصیل بوخت وم او اوس مدیر مقرر شوی یم.

رحیم - ته مدیر ئې؟

غاټول - هوزه مدیر یم راځه زما سره لاړشه چه زه درته په خپله اداره کښې کار پیدا کړم راځه.

رحیم - نه غاټول جانه! ما مه بیایه اوزما سره مرسته او کومك مه کوه زما سره مرسته ګناه ده زه بد بخت یم زه میکروب اود ټولنې مضر غړی یم پریده چه همدلته په خپله سزا ورسیږم.

غاټول - ته ما یو سه کیږ مه نه به ډیر مفید غړی شې راځه اوزما سره لاړشه.

«له مټه یې نیسی اوو ځی» پرده کش کیږی ختم

پته

غازی واټ، شمالی برخه، توی بنار

کابل ـ افغانستان

د پښتو ټولنې د رئیس

دتلیفون لمبر ۲۰۳۵۰

د کابل مجلې دتلیفون لمبر (۲۱۲۹۱

داشتراک بیه

(په افغانی)

په کابل کښې ۴۰

د هپواد په نورو برخو کښې ۴۶

زده کوونکو ته نیمه بیه :

۱ـ کابل ۲۰

۲ـ اطراف ۲۳

د باندې ملکو کښې : ۵ امریکایی ډالره

دیوې کښې بیه : ۴

د شپږو میاشتو اشتراک هم منل کیږي

د پښتو ټولنې دجاری حساب نمبر په افغانستان بانک

او اطرافې نمایندګیو کښې یې : ۷۱۸۷

داشتراک بیه په اداره کښې هم اخیستل کیږي

Orientalia

KABUL

2 - AUG 16
Copy ____ 1963

Monthly Journal Of The

Pashto Academy

Publishes articles in Pashto on literature, Philosophy

Philology, sociology, art and related fields.

President of the Academy.....: Gul Pacha Ulfat

Editor : M. Sidiq Rohi

Coeditor : M. Moman Patwal

Address : Pashto Academy,

Kabul, Afghanistan

دولتی مطبعه